

הגדה של פסח

עבודת עבודה

מיועד לבאר פשטות ההגדה ע"פ
הראשונים והאחרונים הפשטנים, ובנוסף
הקדמות ודברים המעוררים את הלב
לעבודת לילה קדוש זה מספרי הרמח"ל
הלש"ם הגדת שיח יצחק ועוד

מאת
משה בלאק
הר יונה

תוכן

2	בדיקת חמץ.....
4	תענית בכורות.....
4	ערב פסח ביום.....
4	עדות הגוי על הקרבת קרבן פסח.....
8	ד בוסות.....
8	קדש.....
10	ורחץ.....
10	כרפס.....
10	יחץ.....
10	מגיד.....
28	עניני הלל.....
31	רחיצה.....
31	מוציא, מצה.....
32	מרוך.....
32	בורך.....
33	שלחן עורך.....
33	צפון.....
33	ברך.....
38	הלל.....
46	נרצה - פזמונים.....
55	הקדמת הרב מרגליות.....
56	דרושים נחמדים ממהר"ם שיף שבסוף מס' חולין.....
57	הסדר אצל החת"ס.....

- הלכות ללא ציון הם משיעור הרב יוסף רפפורט.
- מים חיים- הרב דינר גליון 171.
- ציון סתם הוא למשנ"ב.
- אף שמדינא יוצאים ידי"ח בבדיקה ע"י פנס, מ"מ מבואר באריז"ל ענינים גדולים בבדיקה ע"י הנר, וכשם שמקיימים מנהג הנחת הפתיתים ע"פ האריז"ל כך ראוי לעשות ע"י נר, ועכ"פ חלק מהבדיקה. הערת הרב צייטלין שליט"א.

בדיקת חמץ

מהגדת חתם סופר. עיני ראו אאמו"ר מאוה"ג [החת"ס] זצ"ל, כשבדק חמץ לבש הסרביל והכובע כהלך לביהכנ"ס והרבה לבדוק את כל הבית והעליה והלול וכל ארגז וארגז והגן וכל מקום שאפשר במציאות שבעולם להכניס שם חמץ. ויש לקחת ממנו ז"ל מוסר, וללמוד מק"ו, מה הוא שתורתו אומנותו והיה לו בנים

ובנות ובחורי חמד, אשר היה כדאי לסמוך עליהם, ומכל מקום עשה בעצמו, גם מה שלא היה לפי כבודו להכניס ראשו ללול של תרנגולים, מכ"ש אנו והמונינו שאנו מבטלים בעו"ה מדברי תורה לשיחה בטילה, מכ"ש שנעשה הכל בעצמינו ובכבודנו באופן המועיל.

סדר שריפת חמץ

• יחזור ויבטל החמץ פעם אחר ביום י"ד אחר ששרף החמץ

וקודם השריפה אומר

הריני מוכן ומזומן לקיים מ"ע ול"ת של שריפת חמץ
לשם יחוד קודשא ב"ה ושכינתיה וכו'

• ראוי לומר תפלה זו בשעת שריפת החמץ

יהי רצון מלפניך ה' אלקי ואלקי אבותי כשם שאני
מבער החמץ מביתי ומרשותי כך ה' אלקינו ואלקי
אבותינו תבער כל החיצונים ואת רוח הטומאה תבער
מן הארץ ואת יצרנו הרע תעבירה מאתנו ותתן לנו
לב בשר וכל הסטרא אחרא וכל הקליפות וכל
הרשעה כעשן תכלה ותעביר ממשלת זרון מן הארץ
וכל המעיקים לשכינה תבערם ברוח בער וברוח
משפט כשם שהעברת את מצרים ואת אלהיהם
בימים ההם ובזמן הזה אמן.

• ואחר השריפה יבטל החמץ ויאמר

כל חמירא וחמיעא דאיכא ברשותי דחמתיה ודלא
חמתיה דבערתיה ודלא בערתיה לבטל ולהוי הפקר
כעפרא דארעא

יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו שתרחם
עלינו ותצילנו מאסור חמץ אפלו מכל שהוא לנו
ולכל בני בתינו ולכל ישראל בשנה זו ובכל שנה
ושנה כל ימי חיינו וכשם שביערנו החמץ מבתינו
ושרפנוהו כך תזכנו לבער היצר הרע מקרבנו תמיד
כל ימי חיינו ותזכנו לדבק ביצר הטוב ובתורתך

וְיִרְאֶתְךָ וְאַהֲבֶתְךָ תָּמִיד אֲנִי וְזֶרְעִנוּ וְזֶרַע זֶרְעֵנוּ מֵעַתָּה

וְעַד עוֹלָם כֵּן יִהְיֶה רָצוֹן

(מעבודה"ק)

איסור חמץ. עומק הטעם לחומר איסור חמץ בפסח, כי הרי החמץ הנה הוא מבחינת הגבורות אשר מהם הוא ניקת הרע ואחיותו. ומשום שהיה גאולתם אז שלא בזכות ואדרבה כי היו בלועים וטבועים בזוהמתם וצחנות טומאת מצרים הרבה מאד אך ע"י הזכות דברית אבות הופיע אז הקב"ה אור קדושתו להחליש את הרע כו' ולהוציא את בלעו מפיו ועקר הקב"ה היצה"ר מתוכם ונתקדשו ישראל בקדושתו ית"ש הרבה מאד. עד שהוצרכו לצאת בחיפזון כדי שלא יתבטל היצה"ר מכל וכל וכדי לתת מקום להבחירה ומשום שהרי היה כ"ז שלא בזכותם כלל וכנ"ל כ"ז.

וא"כ הרי מובן ממילא כי עומד הרע ואורב תמיד עליהם לנקום נקמה עבור זה מאד מאד. ולכן בכל שנה ושנה כשמגיע בימים אלו ונתעורר הגילוי הארה מאותו האור של אז הנה אסור לנו ליהנות מחמץ אף במשהו ובבל יראה ובל ימצא משום שכל חמץ הוא נובע מבחי' הגבורות החזקים שהם שורש להרע כנודע. והרי ישנו להרע שייכות עם כל בחינת חמץ ולכן אנו מצווים להרחיק מזה בתכלית הריחוק כדי שנהיה מרוחק מכל מה שיש לו שייכות אליו כי בזה נהיה מרוחקים ממנו מכל וכל, וכדי שלא יתאחז בנו לינק ח"ו מאותו ההארה הנתעורר למעלה עלינו האור של אז הנה אסור לנו ליהנות מחמץ אף במשהו ובבל יראה ובל ימצא משום שכל חמץ הוא נובע מבחי' הגבורות החזקים שהם שורש להרע כנודע. והרי ישנו להרע שייכות עם כל בחינת חמץ ולכן אנו מצווים להרחיק מזה בתכלית הריחוק כדי שנהיה מרוחק מכל מה שיש ממנו מכל וכל וכדי שלא יתאחז בנו לינק ח"ו מאותו ההארה הנתעורר למעלה עלינו בכל שנה ושנה בימים האלו וכדי שלא יתגרה בנו. וזהו כוונת הכתוב (דברים ט"ז ג') לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים כו' כי בחיפזון יצאת מארץ מצרים. ור"ל כי משום שהרי יצאת שלא בזכות ולא זכית לבטל אותו מכל וכל שהרי לך הוצרכת לצאת בחיפזון וכנ"ל. לכן תיזהר מחמץ אשר יש לה יחס ושייכות עמו.

אבל לעתיד לבוא שיומשך אז עלינו האורות עליונים גדולים ויתבטל באמת הרע מכל וכל הנה נאמר אז (ישעיה נ"ב) כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו כי הולך לפניכם ה' כו' כי נישאר אז תמיד בצילו של הקב"ה לעולם. (הדע"ה חלק ב' דף קכ"ג ע"א). הגדת הלש"ם.

תענית בכורות.

בטור ח"ע כתב טעם התענית מפני שניצלו ממכת בכורות, ובב"י הביא משו"ת מהר"ל יד בשם האגודה יצא דלפיכך אף נשים חייבות, וראה מבת פרעה דאיתא במדרש שהש"ר יחג, ובפסיקתא פרשת בא שניצלה בזכות משה, אך כתב הרמ"א בשם מהר"ל שלא נהגו כן כשם שאין גדול הבית מתענה וכ"פ המשנ"ב וכתב בשם הגר"א הטעם שהתורה לא נתנה לנקבות שום קדושת בכור. ולכאורה כוונתו דהלא הבכורות נתקדשו בהצלה ומוכח שאין חשיבות להצלת הנקיבות.

ערב פסח ביום

ואחר חצות הוא יו"ט בשביל קדושת קרבן פסח¹. ולא יעסוק אלא בעניני החג. ילך למרחץ ויטבול עצמו לכבוד הרגל, כי מה שאמרו חז"ל חייב אדם לטהר עצמו ברגל אין הפירוש שיטהר עצמו ברגל ממש דוקא אלא צריך לטהר עצמו קודם כניסת הרגל כדי שיקבל הרגל בקדושה ובטהרה. ואח"כ יעסוק באהבה רבה ובשמחת המקום ב"ה בעשיית המצות בקדושה ובטהרה ובשמירה יתירה, ולא יסמוך על אנשי ביתו. רק בעיניו יראה בהסקת התנור אשר הגחלים הולכות בכל התנור. כי לא די בלהב ההולכת. ויזהר בעסק המצות שלא יהיו רגע בלא עסק, ויזהר לעשות מצת מצוה אחר חצות דוקא שהוא בזמן הקרבת קרבן פסח. וכשחל בשבת אופין בערב שבת כדן הטור והשו"ע וכמה פוסקים בשם הירושלמי שאין יוצאים ח"כ כלל במצת מצוה אם לא שנאפה דוקא בע"פ אחר חצות. ואף אם נאפה בע"ט קודם חצות אסרו רבותינו כמבואר בטור בסי' תנ"ח. לכן ראוי להזהיר ולהוכיח ג"כ להמון עם על זה שלא יקלו בזה ח"ו. כי חדשים מקרוב באו מכמה שנים שהקילו בזה ואופין מצת מצוה כמה ימים קודם פסח עם שאר המצות, וכתבו הספרים לומר הלל בעת לישא ועריכה ואפייה של מצת מצוה. ועכ"פ יהיה בשמחה. יסוד ושורש העבודה.

וכתב האריז"ל שאם עוסק עד שיזיע הוא תיקון גדול לקרי.

עדות הגוי על הקרבת קרבן פסח

סדר הקרבת קרבן פסח ע"פ עדות רומאי בזמן בית שני מסידור הגאון יעב"ץ בשם ספר שבט יהודה להרופא רבי שלמה בן וירגא (דפוס הנובר תרט"ו עמ' 79), וכתב היעב"ץ - ומעדות זו של הגוי הרומאי נראה הדר כבוד בית אלוקינו ונדע מה שאבדנו בחטאינו ונתפלל בלב שלם להשם יתברך שיחזיר עבודת בית מקדשנו במהרה בימינו.

¹ עי' תוס' פסחים נ. ד"ה מקום שנהגו שכתבו כן בשם הירושלמי.

- כשמגיע ראש חדש הנקרא אצלם ניסן יוצאים רצים ושלוחים במאמר מלכם ושופטים לכל סביבות ירושלים להודיע לכל מי שיש לו מקנה צאן ובקר לקדשי הבית שימהר להביאו. וכל מי שלא היה מביא לזמן הקצוב היו מחרימין כל ממונו ולכן היו כל אנשי מקנה מקדימין ובאים כדי שימצאו עולי לקנות לזבחייהם וגם למאכלם, כי העם רב מאד.

ובנחל סמוך לירושלים מעבירים המקנה כדי שיתרחץ ויתנקה מכל לכלוך (עיין בגמ' פסחים כ.). ואמרו שלזה כיון שלמה במאמרו (שה"ש ד ב) שעלו מן הרחצה, ובהגיעם אשר סביב ירושלים היה הריבוי כל כך עד שלא יראה דשא כי כולו הפך לבן מלבנונית הצמר.

ובהגיע יום העשור (י"ד לחודש ניסן כדכתיב בעשור לחודש הזה וכו') היו יוצאים כולם לקנות את הזבח הנקרא אצלם פסח ומתקנת היהודים שכשיוצאים לעבודה זו שלא יאמר אדם לחברו גש הלאה והניחני אני קודם לך מבחינת כבוד אפילו היה זה האחרון דוד או שלמה מלכם שהוא מדריך המוסר. ואמרו שטעמם כי הוא להראות שאין גבהות לפני המקום בזמן הכנת עבודתו, וכל שכן בעבודתו ממש ובאותן שעות כולם שווים לטובה.

וביום ארבעה עשר היו עושים אותו קרבן ובהגיע היום ההוא היו עולים הממונים על כך למגדל גבוה שבמקדש קראוהו לול ושלוש חצוצרות בידם ותוקעים ואחר התקיעה מכריזים ואומרים עם ה' שמעו הגיע זמן שחיטת הפסח לשם מי ששכן שמו בבית הגדול והקדוש הזה, וכאשר ישמעו העם את הקריאה היו לובשים בגדי מועד כי מחצי היום ולמעלה היה יום טוב לכולם לפי שהוא זמן הקרבן.

ובפתח העזרה היו עומדים שנים עשר לויים מבחוץ וגזרי כסף בידם, ושנים עשר אחרים מבפנים וגזרי זהב בידם. אלו שמבחוץ לישב ולהתרות בבאים שלא יזיקו זה את זה מרוב המהירות והפחז ושללא יכנסו בערבוביא ויבואו למחלוקת, וכבר ארע בפסח אחד שמעכו זקן אחד עם קרבנו מרב הלחץ. והעומדים בפנים היו גם כן לישב ולהתרות על היוצאין שלא זה ידחקו זה את זה וכן היו נועלים שערי העזרה כשרואים שנכנסו מה שיש בו די בפעם אחת.

ובהגיע למקום שחיטה היו שורות שורות של כהנים וכפות של כסף וכפות של זהב היו בידם, שורה שתחילתה של כסף כולה כסף, ושורה שתחילתה של זהב כולה של זהב, וכל זה להידור ולתפארת. וכל אחד מהכהנים שבראש השורה מקבל כף אחד מדם השחיטה ונותנה לחברו וחברו לחברו עד מקום המזבח והכהן שבראש המזבח מחזיר את הכף ריקם ונותנה לחברו וחברו לחברו עד סוף השורה באופן שכל כהן היה מקבל כף אחת מלאה ומחזיר כף אחת ריקנית ולא היה לזה עיכוב כי כל כך היו זריזים בעבודה זו עד שהיו הכפות נראות רצות ובאות כחיצים ביד גבור.

ושלושים יום מקודם היו מרגילים עצמם בעבודה זו ורואים מקום הטעות אשר אפשר ליפול או מכשול אשר יספק להם.

ושני עמודים גדולים גבוהים היו שם שעליהם שני כהנים וחצוצרות של כסף בידם ותוקעים בהתחלת הקרבן שלכל כת וכת כדי להשמיע ללויים העומדים שם על דוכנם שיאמרו ההלל בקול רנה ותודה בכלי שיר אשר להם וכל הכלים היו מוציאים שם ביום ההוא, וכן בעל הקרבן אומר ההלל ואם עדין לא נגמרה השחיטה חוזרים וקורים ההלל, והיו יוצאים אל העזרות ושם כל הכתלים סביב קבוע בהם שיני ברזל ומזלגות לתלות בהם הקרבן ולהפשיט ושם עוד אגודות אגודות של מקלות שכאשר לא ימצא מזלג פנוי לוקח מקל אחד על כתפו וכתף חברו ומפשיט ונותן מה שראוי לתת למזבח, ויוצא והולך בשמחה וטוב לבב כמי שהלך למלחמה ונצח כי דופי וקלון מתמיד היה למי שלא הקריב קרבן פסח במועדו.

והכהנים בשעת אותה עבודה היו לובשים בגד אדם² כדי שלא יראה הדם אם יפול על הבגד והלבוש לבוש קצר עד השוק ועומדים יחפים ובתי היד השרוולים עד הזרוע לבד כדי שלא יתעכב בשעת אותה עבודה ועל ראשו כובע קטן ושלוש אמות מצנפת קשור סביבו והכהן הגדול היו לו מ' כריכות מצנפת כפי מה שספרו לי והיא מצנפת לבנה והתנורים שהיו צולים בהם הקרבן היו על פתחיהם ואמרו לי שהוא כדי לפרסם האמונה ולשמחת החג.

ולאחר הצליה אוכלים הפסח בקול הלל ורנה ונשמע קולם למרחוק ואין שער משערי ירושלים שינעל הדלת בליל פסח מפני כבוד העוברים והשבים כי רבו. אשרי עין ראתה כל אלה.

מאמר החכמה לרמח"ל

ענין סדר ליל פסח. הנה ביציאת מצרים נבררו ישראל ונבדלו מכל העמים להיות מתעלים במדרגתם ממדרגת האנושיות החומרית ולהיות ראויים להתעטר בעטרת הקדושה. ומה שעד אותו הזמן היה חשך החומריות מתגבר בגוף וגורם לאור התורה והקדושה שלא יאיר, הנה אחר שסבלו ישראל העיני והשעבוד הגדול שסבלו נתפייסה מדת הדין³ ונשאר המקטרג בלי מענה

² צ"ע, וכנראה ראה משהוא ולא הבין, ואולי באמת היו הבגדים מלוכלכים בדם, ומרוב לכלוכם נראה לו אדום, וראיתי מי שכתב (הגדת שואל כעניין) ששחיטה כשירה בזר, ואולי הם לבשו כן. ועי' בהגדה הנ"ל עוד הערות הלכתיות על דבריו.

³ בעשרה מאמרות מבואר שהעיניו מתקן עולמות ושאלתי את הר"ש דבילצקי ואמר לי שכל יהודי שמתייסר מתקן בזה תיקונים.

ונזמנו ליאור באור העליון. והנה בלילה זה כל זה מתחדש ומתעורר מה שנעשה בראשונה וזה עצמו סיוע אל הגאולה האחרונה שתעשה, ואמנם עיקר הסדר תלוי בד' דברים והם פסח מצה מרור וד' כוסות ועתה נבאר ענינם:

הנה צירוף הגלות כבר ביארנו שזה היה מה שטיהר את ישראל והוציא מהם הזוהמא כדי שיוכלו אחר כך לקבל אור הקדושה, וזה ענין המרור שהוא וימררו את חיייהם, ואולם כשהגיע הזמן שיגאלו הוצרך שיגלה להם גילוי מאור קדושתו ית' ובו יתדבקו נשמותיהם של ישראל וימשכו אחריו ויתעלו משפלותם ויתפרדו מן הטומאה שהיו שקועים בה וזה נעשה על ידי קרבן הפסח, ובו נאמר להם משכו וקחו לכם שפירשו ז'ל משכו ידיכם מע"ז וקחו לכם צאן של מצוה, ואמנם עוד הוצרכו ישראל לשיהיה גופם מוכן ומזומן לאור הראוי, שיונו ז'ימים אלה בשנה מן המצה שהיא מזון בבחינת יצר טוב לבד בלי יצר רע כלל, ובהיות ניזונים בזה ימים אלה נשארה התולדה הטובה לכל השנה להיות כל השנה מוכנים לקדושה:

אמנם ענין הד' כוסות הוא שהנה ידוע שמדריגות הס"א הם ד', וכלן שלטו מאחר חטאו של אדם וכלן היו מתנגדות אל הקדושה והטוב שלא ימצא בעולם, והיו ישראל סגורים בתוכן שלא היו יכולים לצאת כלל, עד שהאיר עליהם הקב"ה בכחו הגדול ושבר ד' הקליפות והוציא ישראל מתוכם וזה ענין ד' גאולות המוזכרים בפרשה, ואולם זה עשה בהאיר על ישראל ד' אותיות השם ב"ה, והנה ענין זה במצרים היתה התחלה לבד לשיצאו ישראל מהם אך סוף הכל צריך שיהיה שישלטו ישראל עליהם ויכבשו לגמרי, וזה יהיה לעתיד לבא אמנם הנה זה כמי שקוצב עץ אחד שמכה בו הכאה אחר הכאה עד שקוצב אותו לגמרי וכן עושים אנו בכל שנה ושנה מתעוררים בכח הא' שהאיר ובתיקון שנתקן אז ומתחזקים להמשיך הדבר לפנינו עד שיגמר, והנה בסוף הכל הד' קליפות עצמם תתהפכנה על האומות ותאבדנה אותן והם ד' כוסות של פורענות שלהן, ולישראל יהיו ד' כוסות של ישועה בהארט ד' אותיות השם ב"ה שזכרנו:

והנה מעיקר התיקון של הלילה הזה הוא להראות חירות של הנצחון שנצח הטוב את הרע ועל ידי זה נשבר כח הס"א ונכנעת הכנעה גדולה:

והנה כזית המצה שאוכלים הוא להמשיך המזון המקודש המחזיק היצר טוב שזכרנו, אמנם כדי שישאר התיקון לכל השנה צריך לאכול האפיקומן אחר כך ושלא לאכול אחריו שום דבר שכמו שאין הטעם סר מן הפה כן אין האור סר מהנשמה:

וכתב בהגדת שיח יצחק על המאמר בכל דור ודור חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, דהנה כתב החסד לאברהם כי היותר רשע שבישראל אינו יכול להכנס לשער הנ' של הטומאה עד שירשע ת' ימים רצופים, ובכל שנה שלשים יום קודם הפסח ה"ת ברוב חסדיו מתחיל להוציא נפשות פושעי ישראל מהיכלות הטומאה מעט מעט שיעור אחד משלשים בכל לילה, באופן שבליל ביעור חמץ כל פושעי ישראל עומדים בפתח החיצון וכו' ובליל פסח אינם נכנסים כלל בהיכל הטומאה וכולם פטורים ובני חורין, עכ"ל, וע"פ זה ענין גאולת מצרים היא ממש בכל דור ודור וא"כ ייפלא איך אין אנו מרגישים מזה.

והמשיל משל לאדם עירוני שיהיה סוחר גדול אבל אינו מבין בשרשי המסחר מדוע מתיקרים או מתזיילים התבואות והנה אירעה מלחמה בין מדינתו למדינה אחרת וכידוע במלחמה הסחורות ביוקר והמעות אינם מצויות וסבלו כולם והסוחר בכללם מחרפת רעב, והנה באו מבשרים לאמר ניצחה ארצנו במלחמה ושמחו כולם שכבר לא יהיה רעב, וסוחר זה לא הבין על מה השמחה ואמר זאת בקול הרי אין לנו שום הטבה עדיין מחמת הניצחון, ענו כולם בלעג הלא דבר זה יארך זמן מה עד שיורגש השבע במקומו אבל סו"ס זה יגיע, כך אמנם איננו מרגישים בכל שנה ושנה את הגאולה הנ"ל אבל הנפש הרי נגאלה ודאי ויתראה הכל אחר התחייה. [וכן הוא בכל המצוות שכתב מוהרמח"ל שכל מצווה פועלת סגולה מיוחדת בנפש]

מתניכם חגורים נעליכם ברגליכם וגו'. הענין מה שנצטוו בפסח מצרים וככה תאכלו אותו מתניכם חגורים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם ואכלתם אותו בחיפזון, כי האמנה וההכנה אשר יכינו עצמם לזה, הוא עצמו יסבב את הגאולה עליהם וע"י האמונה שבתחילה אשר נאמר בשמות (ד' נ"א) ויאמן העם וישמעו כו' זכו לכל הניסים במצרים וכן ע"י האמונה וההכנה אשר עשו באכילת הפסח כנז' זכו להגאולה כי כפי מה שהאדם משים בטחונו להקב"ה כן ממשיך כנגד זה השפע מלמעלה. (הדע"ה חלק ב' דף קל"ז ע"ב). הגדת הלשם.

ראשית כניסת האדם לעבודת ה' צריך להיות בחפזון, כמו שמצינו בפסח מצרים שהיה נאכל בחפזון ולא פסח דורות. מפני שההתחלה לנתק עצמו מכל תאוות עולם הזה שהוא מקושר בהם, צריך לשמור הרגע שמתעורר בו רצון ה' ולחפזו על אותו רגע למהר לצאת מהם אולי יוכל. ואחר כך שוב ילך במתינות ולאט, כדין פסח דורות: צדקת הצדיק לרצ"ה מלובלין אות א.

סדר ליל פסח. בליל א' של פסח הנה נעשה גם עתה כל התיקונים למעלה רק מאלינו על פי נס שלא על ידינו כלל, וכמ"ש האריז"ל שם דרוש א' בסופו וכן שם דרוש ג' ונעשה כל זה אחר שנתקדש היום בתפילת ערבית וכו', אמנם תיכף אחר שנתקדש היום בתפילת ערבית הנה מתגלים ומאירים מלמעלה למעלה האורות העליונים מאלינו ומעצמו, ר"ל שלא על ידינו כלל אלא בגילוי אור המאציל א"ס ית"ש, והוא נס גדול כמו שהיה אז בעת גאולת ישראל ממצרים. והוא מ"ש ובמורא גדול זו גילוי שכינה, שנתגלה השכינה הקדושה למטה בעת הגאולה וכן היה למעלה למעלה עד גילוי אור המלכות דא"ס ית"ש. ונכללו כו' תיכף אחר תפילת ערבית ברגע אחד מאלינו ומעצמו על פי נס, ולכן אומרים הלל גמור תיכף אחר ערבית כמ"ש הטור בסי' תע"ג

והש"ע סי' תפ"ז שכן היה מנהג קדמונים, משום שאז נעשה תשלום כל התיקונים למעלה מאליו ומעצמו בדרך נס.

אך כל התיקונים שאנו עושין בכל מצות הכוסות והמצה וכל הסדר כולו הוא רק לכלול את עצמנו באותן התיקונים ג"כ ולהמשיך אותם עלינו אבל למעלה נעשה הכל מעצמו תיכף אחר תפילת ערבית כן נראה לענ"ד ברור וה"י יכפר. (הדע"ה חלק ב' דף ק"ד ע"ב). הגדת הלשם.

חיזוק להרגשה נכונה במצוות הלילה, מהר"ל ריש ההגדה. דרש מהר"י סג"ל כתיב אשרי אדם מפחד תמיד, וכתוב משמועה רעה לא יירא, קשיין קראי אהדדי, אלא ר"ל מפחד תמיד אל דבר מצוה לעשותה כתיקונה. כך יהא כל אדם חרד באימה לקיים מאמר חכמים שתקנו מצות הסדר וההגדה. ולא יהא הדבר קל בעיניו אף אם כמה דברים יש בסדר שנראה בעיני האדם שאין הקפדה בהן ישכיל בדעתו לקיים שאין שום דבר ריק בהן.

מכתב שכתב הרב דסלר זצ"ל למי שהזמינו לליל הסדר בתקופת מלחמת העולם השנייה בהיותו בגפו באנגליה ללא בני ביתו.

קבלתי את מכתבך היקר עם הזמנתך לבא לבקרך ולהשתתף עמך בסדר חג הפסל. תודה רבה עבור הזמנתך. אמנם אי אפשר לי לקבלה, הנני חוגג בע"ה את החג המקודש, וגם הסדר מסודר הוא לי במקום שאני גר בו. לכאורה כשם שאי אפשר להזמין לבן תורה לבקר את ידידו לתפילת נעילה ביום הכיפורים, כך נדמה לי, שאי אפשר לעשות עניין "ביקור" מהסדר המקודש. אשרי למתרכז ומסדר הסדר בפנים לבבו. יציאת מצרים עושה את היהדות בנו, הסדר צריך שיגיייר את פנימותנו – שיצאה לרשות אחרת לרשות הבהמות (חשוכי השכל ונטולי הלב) ונתבהמה ונתחמרה, ויותר מזה נת'גו'תה (=נהיינו גויים בפנימיותנו), אוי נא אם נטמע את לבבנו בין לבביהם... מכתב מאליהו קובץ אגרות עמ' קכט.

זהירות במנהגים. אמרתי להודיעך מה ששמעתי מהגאון ר' עזרא אלטשולר ז"ל אב"ד וויינוטא בליטא - מח"ס 'תקנת עזרא' למס' מעילה ולרמב"ם הל' מעילה - בנוגע לתוקף מנהגי ישראל אף במקום שלא נדע להם מקור ושרש נאמן, והוא שחז"ל אמרו במדרש, בפסוק: אל גנת אגוז ירדתי, למה נמשלו ישראל לאגוזים, מה קופה של אגוזים אם אתה נוטל אחד כולם נופלים אחריו (ואני לא מצאתי לשון זה במדרש שה"ש) [ראה ילקוט שה"ש פ"ו, ושה"ש רבה ו, כו], והרי באגוזים כן הוא מפני שעגולים הם, וא"כ הרי יש כמה פירות עגולים ולמה זה נמשלו לאגוזים, אלא שרק באגוזים יש למצא גם ריקנים, ואם אתה נוטל אחד שהוא ריק כל המלאים נופלים אחריו, וכן הוא במצוות אם אתה נוגע, ח"ו, אפי' במנהג קל שאין אתה מוצא לו שרש ומקור, כל המצוות שהן גופי תורה נופלות אחר נטילת אות ומנהג. והיא הערה נפלאה הראויה לאותו גאון ז"ל. (מתוך הסכמתו של הרב גיפטר זצ"ל לספר זכרון מאיר, מובא בהגדה שלו)

**קִדְשׁ, וְרַחֵץ, פִּרְפָּס, יַחַץ, מִגִּיד, רַחֲצָה,
מוֹצֵיא, מִצָּה, פָּרוֹר, פּוֹרֵר, שֵׁלַחן עוֹרֵר,
צָפוֹן, בָּרֵךְ, הַלֵּל, נִרְצָה.**

סימנא מילתא היא בהני חמשה עשר מלות של הסדר קדש ורחץ וכו', כי נרמזו בו סודות גדולים ונפלאים מאוד, וע"כ בעבודה זו יאמר גם הסימנים בפה מלא, דהינו קודם הקידוש יאמר בפה מלא קדש, וקודם הרחיצה הראשונה יאמר ורחץ, וכן כל הסדר עד נרצה ועד בכלל. ומי שהאיר לו ה' עיני שכלו ומעיין בכתבי האריז"ל, יראה מגודל התיקונים הנוראים של כל הסדר, על כן יזהר לומר לפני כל דבר ודבר של הסדר לשם יחוד וכו' ופסוק ויהי נועם. והעיקר שיכוין שבכל דבר הוא עושה נחת רוח ליוצרנו ובוראנו ית"ש, ויעשה כל דבר בשמחה עצומה ורחמנא ליבא בעי. יסושה"ע.

ד כוסות

בירושלמי פסחים יא, מבואר ד' מקורות לד' כוסות, לרבי יוחנן בשם ר' בנייה כנגד ארבע גאולות [שמות ו 1] והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי, לרבי יהושע בן לוי כנגד ארבעה כוסות של פרעה⁴ [בראשית מ יא יג] וכוס פרעה בידי ואשחט אותם אל כוס פרעה ואתן את הכוס על כף פרעה ונתת כוס פרעה בידו וגו'. לרבי לוי כנגד ארבעה מלכיות ורבנן אמרי כנגד ד' כוסות של פורענות שהקב"ה עתיד להשקות את אומות העולם, וכנגדן עתיד הקדוש ברוך הוא להשקות את ישראל ארבעה כוסות של נחמות, יעוי"ש. וראה דברי הרמח"ל בעמ' 2.

- בליל הסדר יש בקידוש גם כוס ראשון שזה מצווה שא"א לצאת בכוס המקדש, ועל כן כל אחד יחזיק כוסו לא רק המקדש. מים חיים.
- כיוון שכתב במשנ"ב דמי שרגיל להתפלל ערבית מבער"י ופעם אחת התפלל משחשיכה צריך לכווין בק"ש להדיא לשם מצווה כיוון שאין מוכח מתוכו שעושה לשם מצווה כך גם כאן כיוון שתמיד עושה קידוש גרידא והיום נוסף כוס ראשון אין מוכח עליו וצריך לכווין להדיא.
- אשה. אם הדליקה מבעוד יום תענה אמן על השהחיינו ואם בלילה לא תענה. מים חיים.
- בשהחיינו יכווין על שאר מצוות הלילה מדאורייתא ומדרבנן.

קדש

- מצוות קידוש [ביר"ט מח' הראשונים אי הוי דאורייתא או מדרבנן], על הכוס
- כוס ראשון מד' כוסות
- מצוות הסיבה

בְּשַׁבָּת מִתְחִילִין

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם הַשְּׁשִׁי, וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ
וְכָל צֶבַאֲם, וַיְכַל אֱלֹקִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר
עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְכַל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה,
וַיְבָרֶךְ אֱלֹקִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בּו שַׁבָּת
מְכַל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים לַעֲשׂוֹת.

בַּחֹל מִתְחִילִין:

סְבָרֵי מֵרֶנֶן וְרַבֵּנָן וְרַבּוֹתֵי:

בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְרֵי הַגֶּפֶן.

⁴ לכאורה העניין בזה הוא שכוסות פרעה מראות על גדולת מלכותו וכל זה השפיל ה'. ועי' בכלי יקר פרשת וישב. והראב"ד - תשובות ופסקים סימן נד כ' יש אומרים על שבאת גאולה ליוסף על יד זה החלום. ויש אומרים כנגד ארבע פורעניות שלקו המצרים מכת בכורים, וטביעת ים סוף, ובימי נבוכדנצר, והרביעי לעתיד לבוא עם חברותיה.

בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל
עַם וְרוֹמְמָנוּ מִכָּל לְשׁוֹן וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וְתֵתֶן לָנוּ ה'
אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה (בשבת שְׁבֹתוֹת לְמִנוּחָהּ ו) מוֹעֲדִים
לְשִׂמְחָה, חַגִּים וְזִמְנִים לְשִׂשׁוֹן, אֶת יוֹם (בשבת הַשְּׁבֹתָה הַזֶּה
וְאֶת יוֹם) חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה, זְמַן חֲרוּתֵנוּ (בשבת בְּאַהֲבָה)
מִקְרָא קֹדֶשׁ, זִכָּר לְיִצְיַאת מִצְרַיִם. כִּי בָנוּ בְּחֵרָת וְאוֹתֵנוּ
קִדְּשָׁתָּ מִכָּל הָעַמִּים, (בשבת וְשֹׁבֹת) וּמוֹעֲדֵי קֹדֶשׁךָ (בשבת
בְּאַהֲבָה וּבְרִצּוֹן) בְּשִׂמְחָה וּבְשִׂשׁוֹן הַנִּחְלָתֵנוּ. בְּרוּךְ
אַתָּה ה', מִקְדָּשׁ (בשבת הַשְּׁבֹתָה ו) יִשְׂרָאֵל וְהַזְמִנִּים:

במוצאי שבת מוסיפין:

בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא מְאֹדֵי הָאֵשׁ.
בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמְּבָדִיל בֵּין קֹדֶשׁ
לְחָל, בֵּין אֹרֶךְ לְחֹשֶׁךְ, בֵּין יִשְׂרָאֵל לְעַמִּים, בֵּין יוֹם
הַשְּׁבִיעִי לְשִׁשָּׁת יָמֵי הַמַּעֲשֶׂה. בֵּין קֹדֶשׁ שֶׁבֶת
לְקֹדֶשׁת יוֹם טוֹב הַבְּדִלָּתָהּ, וְאֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשִּׁשָּׁת
יָמֵי הַמַּעֲשֶׂה קֹדֶשֶׁת. הַבְּדִלָּתָהּ וְקֹדֶשֶׁת אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
בְּקֹדֶשְׁתֶּךָ. בְּרוּךְ אַתָּה ה' הַמְּבָדִיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ.

- יכוין על שאר מצוות הלילה מדאורייתא ומדרבנן

בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהַחֲיָנוּ וְקִיָּמָנוּ
וְהַגִּיעָנוּ לְזִמְנָהּ הַזֶּה.

כוס ראשון. כנגד והוצאתי וכוס ראשון של תרעלה שישקה הקב"ה לגויים, ושל ישועה לישראל, וכתב הרמח"ל במאמר החכמה שכל שנה אנו כמכים בעץ אחד עד לכיתותיו.

הסיבה- הרמב"ם כתב להראות חירות כאילו יצא עתה ממצרים.

ביוצרות לשבת הגדול ולמה מסיבין במיטה כבודה ובלולה זכר לחירות וריבוע ענני כבוד בחיתולה, ומיושב התמיהה הגדולה למה לא נזכר הנס הגדול דענני הכבוד בכל ליל הסדר. ר"י רפפורט.

- ישנה בהסיבה, לכתחילה כל הכוס, פחות מזה רובו (ולכן עדיף שלא יקח כוס גדולה מרביעית), פחות מזה רוב רביעית. משנ"ב תעב-טו.

- יזהר להסיב מתחילת השתיה ממש, ומצוי שמתחילים בישיבה וממשיכים בהסיבה ויש לשים לב לזה.

- יסב לשמאל כדי שלא יקדים קנה לושט ולכן אף איטר יטה על שמאל כל אדם.

- משמע שאין להחזיק ראשו בידו שנראה כאבל אלא כדאי על גב הכיסא. [ואין נראה לחוש למה שיש שכתבו בשם הגריש"א שאין מועיל להסב על גב הכסא]
- דעת הגר"ח מבריסק שצריך הסיבה ליד שלחן דווקא ודייק כן מהגמ'.
- אין לשתות יין בין הכוסות, ושאר משקין שרי, אך משהתחיל בהגדה לא ישתה כלל כיוון שצריך לאמרה באימה וביראה כמבואר במשנ"ב תעג, עא.
- לכאורה מי שפתאום צמא חייב לברך דהוי כנמלך אא"כ רגיל שתמיד ניחר גרונו.

ורחץ

- נוטלין את הידים ואין מברכין על נטילת ידים.
- לכתחילה יקפיד בכל הלכות נטילת ידיים כולל לא לדבר, וינגב שיירי היין מידיו ונשים יורידו הטבעות, רק אין צריך ליטול פעמיים.
- [הגר"ח קנייבסקי סיפר שאצל חמיו הגרי"ש פעם אחת רמז בנחירה אחרי נט"י והעיר לו הגרי"ש שגם זה הפסק].
- מה שמקפידים על נטילה זו אף למי שלא מקפיד כל השנה ולכאורה הוא יוהרא, יש לבאר דכיוון שבליילה זה כל מהותו היה שאף שהללו עובדי ע"ז מ"מ הקב"ה העלנו לדרגה מעל לדרגתנו שהייתה אז, כך אנו עושים מעשים מעל לדרגתנו ויש כח במעשים אלו לרוממנו לדרגות גבוהות שאיננו נמצאים בהם עדיין. הגדת הרב גיפטר זצ"ל.

כרפס

- אוכלין בטיבול כי היכי דלהוי הכירא לתינוקות. פסחים קיד:
- יכוין להוציא המרור בבפה"א, ויזהיר לאכול עם הידים כי ע"י כלי א"צ נטילה. מים חיים. ולכאורה לא יועיל שיאכלו כך כי אין דרכו לאכול בידים אלא יקח מלפפון. וכן אמר הרב מאיר יהודה פישר מרא דאתרא הר יונה. [והר"י רפפורט יישב המנהג של תפוא"א שכיוון שנוטלים ביד בשביל להתחייב מתחייבים]
- טובלין כרפס פחות מפזית במי מלח⁵, ומברכין.

ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, בורא פרי האדמה.

- לא ישתה רביעית מים כדי שלא יתחייב בבורא נפשות ויפסיד את ברכת בופה"א של הכרפס למרור.

יחץ

- בעל הבית יבצע את המצה האמצעית לשתיים ומצפין את החצי הגדול לאפיקומן.
- ייזהר שיישאר כזית בחצי הקטן.
- נהגו להטמין האפיקומן בבגד זכר למשארותם צרורות בשמלותם, ויספר לבני ביתו את חביבות המצווה איך יצאו אלפים ממצרים ואת הכסף והזהב טענו על החמורים ואילו את מצות המצווה החזיקו בידיהם.
- חוצים כיוון דעני דרכו בפרוסה. פסחים קטו.

מגיד

- יכווין לקיים מצווה מדאורייתא של סיפור יציאת מצרים, דבדאורייתא מצוות צריכות כוונה.

⁵ המטבילים במלפפון אין צריכים לחוש משום מיחזי כמעבד אף כשחל בשבת כיוון שהמים יתייבשו לפני שיוכלו לעבד. כך יצא לי מסברא בלימוד הסוגיא בכולל.

- ייזהר לומר כל התיבות כי אין אנו יודעים מה מעכב [ועוד דודאי שלימות המצווה הוא כפי שהנהיגו חז"ל וכידוע המעשה מהחזו"א שנקרע לו חוט אחד בציצית וביקש שיחליפו לו, א"ל הלא כשר הוא, אמר להם אני רוצה ציצית מ.ב.]
- אין לשותות ממזיגת הכוס השני שנחשב שהתחיל ההגדה. משנ"ב בשם רמב"ן.
- לא יאמר ההגדה בהסיבה אלא באימה ובריאה, של"ה. תעג,עא.

יש נוהגים לומר קודם ההגדה מרע"מ בא מ ע"ב
 פקודא בְּתֵר דָּא, לְסִפּוּר בְּשִׁבְחָא דִּי צִיּוֹת מְצָרִים, דְּאִיהוּ חִיּוּבָא עַל בְּרַ נֶשׁ, לְאַשְׁתַּעֲי בְּהַאי שְׁבַחָא לְעִלְמִין. הָכִי
 אֲוִקִּימָנָא, כָּל בְּרַ נֶשׁ דְּאַשְׁתַּעֲי בִּיצִיּוֹת מְצָרִים, וּבְהָהוּא סְפּוּר חֲדֵי בְּחֻדָּה, זְמִין אִיהוּ לְמַחְדֵּי בְּשִׁכְנִיתָא לְעִלְמָא
 דְּאִתִּי דְּהוּא חֲדוּ מְכֻלָּא, דְּהַאי אִיהוּ בְּרַ נֶשׁ דְּחֲדֵי בְּמִרְיָה, וְקוּדְשָׁא בְּרִיָּה הוּא חֲדֵי בְּהָהוּא סְפּוּר.
 בִּיה שְׁעֵתָא, כְּנִישׁ קוּדְשָׁא בְּרִיָּה הוּא לְכָל פְּמִלְיָא דִּילֵיהּ, וְאָמַר לוֹן, זִילוּ וּשְׁמְעוּ סְפּוּרָא דְּשִׁבְחָא דִּילֵי, דְּקָא
 מְשַׁתְּעוּ בְּנִי, וְחֻדָּאן בְּפּוֹרְקָנִי. כְּדִין כְּלָהוּ מִתְּכַנְשִׁין, וְאַתְּנִין וּמִתְּחַבְּרִין בְּחֻדָּהוּ דִּישְׁרָאֵל, וּשְׁמְעוּ סְפּוּרָא דְּשִׁבְחָא,
 דְּקָא חֻדָּאן בְּחֻדָּא דְּפּוֹרְקָנָא דְּמִרְיָהוּ, כְּדִין אֲתְּנִין וְאֻדָּן לִיהּ לְקוּדְשָׁא בְּרִיָּה הוּא, עַל כָּל אֵינּוֹן נֶסֶין וּגְבוּרָן וְאֻדָּאן
 לִיהּ עַל עֲמָא קְדִישָׁא דְּאִתִּי לִיהּ בְּאַרְעָא, דְּחֻדָּאן בְּחֻדָּה דְּפּוֹרְקָנָא דְּמִרְיָהוּ.
 כְּדִין אֲתוּסָרָא לִיהּ חִילָא וּגְבוּרָתָא לְעִילָא, וְיִשְׂרָאֵל בְּהָהוּא סְפּוּרָא יְהִי חִילָא לְמִאֲרִיָּהוּ, כְּמִלְכָּא, דְּאֲתוּסָרָא חִילָא
 וּגְבוּרָתָא, כִּד מְשַׁבְּחִין גְּבוּרָתֵיהּ, וְאֻדָּן לִיהּ, וְכָלָהוּ דְּחֻלִּין מְקַמֵּיהּ, וְאַסְתַּלֵּק יְקָרִיָּה עַל כְּלָהוּ. וּבְגִין כֵּה, אִתִּי
 לְשִׁבְחָא וּלְאַשְׁתַּעֲי בְּסְפּוּר דָּא כְּמָה דְּאֲתַמֵּר. כְּגֻוּנָא דָּא, חוּבָה אִיהוּ עַל בְּרַ נֶשׁ, לְאַשְׁתַּעֲי תְּדִיר קָמִי קוּדְשָׁא בְּרִיָּה
 הוּא, וּלְפָרְסוּמִי נִסָּא בְּכָל אֵינּוֹן נִסִּין דְּעָבַד.

וְאִי תִּמָּא, אָמַאי אִיהוּ חוּבָתָא, וְהָא קוּדְשָׁא בְּרִיָּה הוּא יָדַע כְּלָא, כָּל מַה דְּהוּא, וְיַהֲוִי לְבֵתֵר דָּנָא, אָמַאי פְּרָסוּמָא
 דָּא קָמִיָּה, עַל מַה דְּאִיהוּ עָבַד, וְאִיהוּ יָדַע. אֲלָא וְדָא אֲצִטְרִיָּה בְּרַ נֶשׁ לְפָרְסוּמִי נִסָּא, וּלְאַשְׁתַּעֲי קָמִיָּה בְּכָל מַה
 דְּאִיהוּ עָבַד, בְּגִין דְּאֵינּוֹן מְלִין סְלָקִין, וְכָל פְּמִלְיָא דְּלִעִילָא מִתְּכַנְשִׁין, וְחֻמָּאן לוֹן, וְאֻדָּאן כְּלָהוּ לְקוּדְשָׁא בְּרִיָּה
 הוּא, וְאַסְתַּלֵּק יְקָרִיָּה עֲלֵיהּ עִילָא וְתַתָּא. בְּרוּךְ ה' לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן.

מגיד. יכוין שמקיים מצוה דאורייתא, ויאמרנו בשמחה שהרי מכאן שורש האמונה לכל השנה, ומבואר בכתבי
 האר"ז שבליל פסח מצרים התגלו כל האורות באיתערותא דלעילא ללא השתדלות מצידנו ואח"כ התבטלו,
 וכן הוא כל שנה ושנה, ועבודת מ"ט הימים עד שבועות היא להתעלות ע"י מעשינו לאותה מדרגה, ושמעתי
 בשם הגר"א לאפין שהסיבה שעשה ה' כך הוא להאיר לעם ישראל לאן צריכים להגיע ואח"כ יגיעו בעצמם
 לזה. וכך הוא כל שנה ושנה הרי הלילה הזה למי שעושהו כראוי הוא כהולך באפילה ביער ואינו יודע את
 הדרך ולא זו לבד אלא שהתחיל לירד גשם וישב בוכה על רוע מצבו ולפתע הבזיק ברק אחד והאיר לרגע את
 הדרך באפילה וע"ז ידע איך לצאת, כך ליל הסדר מאיר את הדרך לכל השנה. א"כ יש לנו לשמוח מאוד
 במצווה זו.

הערה מרבנו ירוחם ממיר בכח הסיפור מאב לבן. הנה בשופטים ויג בא המלאך לגדעון - ויאמר אליו גדעון בי
 אֲדֹנִי וַיֵּשׁ ה' עִמָּנוּ וְלָמָּה מִצָּאֲתָנוּ כָּל זֹאת וְאֵיזָה כָּל נְפִלְאֹתָיו אֲשֶׁר סָפְרוּ לָנוּ אֲבוֹתֵינוּ לֵאמֹר הֲלֹא מִמִּצְרַיִם הֶעֱלָנוּ
 ה' וְעַתָּה נִטְשָׁנוּ ה' וַיִּתְּנֵנוּ בְּכַף מִדִּין, ופירש"י אשר ספרו לנו אבותינו - פסח היה אמר לו אמש הקרני אבא
 את ההלל ושמעתי שהיה אומר בצאת ישראל ממצרים, עכ"ל והנה מי היה אביו של גדעון מבואר כמה
 פסוקים אח"כ וַיְהִי בַלִּילָה הַהוּא וַיֹּאמֶר לוֹ ה' קַח אֶת פֶּר הַשּׁוֹר אֲשֶׁר לְאַבְדִּיךָ וּפֶר הַשִּׁנִּי שֶׁבַע שָׁנִים וְהִרְסֵתָ אֶת
 מִזְבֵּחַ הַבָּעַל אֲשֶׁר לְאַבְדִּיךָ וְאֶת הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר עָלָיו תִּכְרֹת, ומבואר במס' תמורה, והביאו רש"י, שהיה זה פר
 שפיטם אביו ז' שנים לעבודה זרה, הרי לנו כמה אדוק בע"ז היה אביו, ומ"מ, כיוון שקיים את מצוות פסח,
 גדעון -אשר דיבר עמו ה'- ישב אצל אבא כזה, כי אם התורה אמרה שכך הוא הדרך לחזק האמונה בלילה זה
 הרי שאין טוב מזה. ויש בזה הערה למתארחים אצל הורים לא כ"כ חזקים בעבודת ה' שידעו שזה הטוב ביותר
 וכך ירכשו האמונה, וכן להורים העושים את הסדר לדעת את גודל הכח שבידם להעביר האמונה לדור הצעיר
 כי זה כח הלילה הזה ובצורה הזו.⁶

⁶ ויש לעורר עוד, דהנה לפעמים נראה שהקטנים אינם מבינים כ"כ עניני אמונה, אבל הרי כך קבעה התורה להחדיר בהם את האמונה וודאי זה מה שיועיל, ועל כן יש לפתוח בגנות ולספר על השעבוד, כי עיקר מה שנצרך האמונה אח"כ כל החיים הוא להתחזק בזמן הקושי שהכל ממנו ולטובתו, ואף שזה דבר עמוק אבל הדיבורים בזה בלילה זה ודאי ישפיעו כח אמונה זו בלב בנינו ובנותינו.

- מגלה את המצות מגביה את הקערה ואומר בקול רם.
- יכוין לקיים מצוה דאורייתא של סיפור יצ"מ.

בשו"ת מהרש"ל כתב דהגבהת הקערה הוא כדי לעורר השמחה.

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים. כל דכפין ייתי וייכל, כל דצריך ייתי ויפסח. השתא הכא, לשנה הבאה בארעא דישׂראל. השתא עבדי, לשנה הבאה בני חורין.

הא לחמא עניא, היינו כמ"ש הראשונים שהיו מאכילין העבדים מצות, ומצת המצווה איננה כנגד אלו אלא כנגד המצות של הישועה שלא הספיק בצקם להחמיץ, ואין נקראים לחם עוני, הגר"א. וכן כתב הרמב"ן דברים טז, עה"פ מצות לחם עוני כי בחפזון וכו' הזכיר במצה שתהיה לחם עני להגיד כי צוה לזכור שיצאו בחפזון, והיא עני זכר כי היו במצרים בלחם צר ומים לחץ והנה תרמוז לשני דברים וכן אמרו הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים, עכ"ל, והובא בפירוש הארחות חיים להגדש"פ בשם רב יוסף האיזובי שהיה הראב"ע שבוי בהודו והאכילוהו מצה כיוון שמתעכל לאט וישבע ממנה זמן מרובה.

לחמא. לחם=78 דעה=79 לחמא הוא לחם חסר א' ולכן נקרא לחם עוני, אבל כשיושלם הא' מלאה הארץ דעה את ה'. הגר"א. ונראה שיש לקשר דבריו למבואר בזה"ק שהמצה היא נהמא דמהימנותא. כל דכפין. בדברי הימים [ב, לה, יט] שיבח הנביא את פסח יאשיהו וביאר רש"י דגודל השבח הוא על שבאותו הפסח שבשנה היא' ליאשיהו המלך והשרים נדבו הצאן לפסח והבקר לחגיגה ושלחו הלויים מנות לכל ישראל וי"ל דלכך אנו אומרים כל דכפין ייתי וייכול.

השתא הכא וכו'. התחיל בארמי וסיים בלה"ק כי על א"י לעת"ל אין להזכיר אלא לשון הקדש. של"ה. ומבקשים כאן לפי שתפלתו של אדם נשמעת בזמן שעושה מצווה כמש"כ רבנו יונה באיגרת התשובה. שיה יצחק. וי"ל עוד ע"פ הרמח"ל שכל מעשינו בלילה זה מועילים להביא את התיקון השלם והגאולה, א"כ אנו מתפללים שמעשינו יועילו וכעין אמירת ויהי נעם שיש נהגו לאמר קודם כל מצווה לבקש עזר אלוקי לקיים המצווה כראוי.

מזיגת כוס שני כאן. כתב בפי' קדמון להגדה שמוזגים רק עכשיו כיוון שקודם אמרו בארמית דברים השייכים לגלות וכדי להבדיל שהכוסות אינם כוסות פורענות אלא כוסות ישועה מוזגים כאן שמתחיל לדבר מהישועה של יציאת מצרים.

- מסיר הקערה מעל השלחן, מוזגין כוס שני וכאן הבן או אחד מן המסבים שואל:
- אם אין הקטן מבין מה אומר לכאורה אין יוצאים ידי דין שאלה ושאל אחריו אחר. מים חיים.

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות?

שְׁבֹכַל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין חֲמִץ וּמֶצֶה, הַלֵּילָה הַזֶּה
כּוֹלֵוּ מֶצֶה.

שְׁבֹכַל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין שְׂאֵר יְרָקוֹת הַלֵּילָה הַזֶּה
מְרֹדֵר.

שְׁכַבְכֵל הַלֵּילֹת אֵין אָנוּ מְטַבִּילִין אֶפְלוּ פַּעַם אַחַת הַלֵּילָה הַזֶּה שְׁתֵּי פַּעַמִּים.

שְׁכַבְכֵל הַלֵּילֹת אָנוּ אוֹכְלִין בֵּין יוֹשְׁבֵין וּבֵין מְסַבִּין הַלֵּילָה הַזֶּה כָּלְנוּ מְסַבִּין.

מה נשתנה הלילה הזה. ביאר הגר"א שהשאלה היא דכל המצוות הזמניות הן ביום ורק בליל טו ניסן יש מצוות בלילה, ולקמן בתשובה לבן שאינו יודע לשאול מבואר בגר"א התירוץ שלילה זה כיום יאיר [זה מבואר בזה"ק ובכתבי האר"י, עיין לשון התפארת שלמה מהרה"ק מראדומסק על דברי ר"א בן עזריה דלקמן]. וקשה ממצוות ספירת העומר וראיתי בשיח יהודה [ר"א רפפורט] שהוסיף והקשה מקצירת העומר ותירץ שעניינם להמשיך ולקבוע את מצוות הלילה וד"ק. וז"ל הזוה"ק (ח"ב ל"ח ע"א) ותנא הוה נהיר ליליא כימא בתקופת תמוז, וחמא כל עמא דינוי דקב"ה, הה"ד ולילה כיום יאיר כחשכה כאורה עכ"ל.⁷

ורבינו החיד"א בספרו מדבר קדמות (מערכת י') כותב: יום יציאת מצרים, יומא כלילא (ועפ"י דברי הזוה"ק הנ"ל): ורבני אשכנז כתבו משם רז"ל דבחצי לילה החמה היתה זורחת כיום, ועמ"ש הרב מר קשישא מוה"ר אליהו מלובלין זלל"ה בשו"ת יד אליהו (סי' נ"א), ובמ"ש אני הדל בקונטרס שמחת הרגל בפ"י ההגדה דף ל"ב בס"ד עכ"ל.

טיבול. התשובה על זה ועל הסיבה מבוארת ממילא דכך דרך בני חורין האיסטניסים. הרר"מ. ועל מרור ומצה מבואר לקמן מרור זה שאנו אוכלים מצה זו וכו'.

לא שאלו על הכוונות כיוון שהיו רגילים לשתות ד' כוסות יין בכל סעודה כמבואר בברכות מג. [ולא קשה איך לא חשו לזוגות כי היה הראשון קודם הסיבה והג' בהסיבה, וחד מקמא תכא ותרי אתכא לא מצטרפי כבפסחים קי: ורק על ליל הסדר שכולם בהסיבה הקשו שם קט: היכי מתקני רבנן מידי דאתי לידי סכנה]. הרר"מ.

מה נשתנה. התשובה לשאלות היא בסוף ההגדה פסח זה מרור זה וכו', וכך היה דרך הדרוש בזמן חז"ל שהיו שואלים שאלה והיה הדרשן מאריך בדברים שאינם תשובה ישירה ובסוף אומר התשובה ע"י שבת לא. הגר"ר מרגליות. [ואף שאמרו בגמ' מתחיל בגנות הרי זה מארמי אויב אבי או מתחילה עע"ז היו אבותינו ולא מכאן]. ולשאלת מסובים אין תירוץ מפורש בהגדה כי במקור ההגדה לא היתה קיימת שהרי תמיד הסיבו אלא היו שואלים על הצלי ובזה התשובה בפסח זה וכו', ועל שאלת הטיבול אין תשובה כיוון שבאמת נעשה רק שישאלו התינוקות.

- מניח את הקערה על השלחן. המצות תהיינה מגלות בשעת אמירת ההגדה.

עֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם, וַיּוֹצִיאֵנוּ ה' אֱלֹקֵינוּ מִשָּׁם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֵרוֹעַ נְטוּיָה. וְאֵלֹהֵינוּ לֹא הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם, הָרִי אָנוּ וּבְנֵינוּ וּבְנֵי בְנֵינוּ מִשְׁעֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם.

בהגיע עת גאולת מצרים כי היו אז ישראל משוקעים בחלאת טומאת מצרים הרבה עד שלא היה אפשר להניחם עוד שם כי לא היה להם תקנה ח"ו, וכן גודל הענוי ורבויו הצרות מקושי השיעבוד אשר היה עד להשחית והרי היו אז כל ישראל בסכנה גדולה הן בנפשם והן בגופם. והנה היה עומד אז הענין במיצר גדול, כי לרחם עליהם ולהשפיע להם שפעת חסדים בעוד שהם עומדים בקלקולם ובחלאתם ובצחנתם הרי הוא דבר שאי אפשר כי אז הרי ירשיעו ע"ז ביותר ויתחייבו כדור המבול וכדור הפלגה וכאנשי סדום, וכן הרי לא היה אפשר אז ג"כ להוציא חמה מנרתקה ולהביא יום בא בווער כתנור לבער את כל רוח הטומאה מן הארץ ולהשפיע עליהם שפעת אור קדושה מלמעלה לטהרם ולקדשם להיות קודש לה' ע"ד שיהיה לעתיד בתקוה

⁷ והעירו ממצוות אכילת כזית בסוכה בלילה הראשון.

האחרונה דימות המשיח ותחיית המתים כי הרי הוא נגד הסיבה המכוונת הנ"ל סי' ב' שהתיקון הנצחי מוכרח שיסובב בסיבתם עצמן דוקא אם ע"י זכות ומעשים טובים או ע"י מאורעות ואז הרי היו עדיין בלא תורה כלל והיה הדור מקולקל הרבה כנז'. וגם ענין המאורעות הנה הגם דגלות מצרים היה העינוי והצרות הרבה גדולים מאד עכ"ז לא היה מספיק עדיין להסיבה המכוונת ולבער ע"ז את הרוח הטומאה כולה מן הארץ כי המאורעות המספיק לזה הוא דוקא העינוי והגליות אשר בכל הד' מלכיות כולם וכמו שהראה הקב"ה לאברהם אבינו בברית בין הבתרים כמ"ש בב"ר פ' מ"ד סי' י"ז וע' ויק"ר פ' י"ג סי' ה' ובכ"מ. וזהו מה שאמר אברהם להקב"ה במה אדע כי אירשנה ור"ל במה אני בטוח על זה כי אולי לא יהיו כדאי לזה והראה לו הקב"ה הגליות של הד' מלכיות בבל מדי יון אדום כי אם לא יזכו מצד מעשיהם הנה יזכו לזה עכ"פ ע"י מאורעותיהם שבכל הד' מלכיות והרי היה מוכרח לזה הגליות של כל הד' מלכיות כולם אבל גלות מצרים לבד הנה לא היה מספיק לזה כלל. (הדע"ה ח"ב קכ"א ע"ב טור ב') הגדת הלשם. **משועבדים היינו.** בנפשנו ומהותנו. הגר"ז [שמעתי מהג"ר דוד מילר שליט"א]. שהרי היינו נכנסים לשער הנ' של טומאה ללא יכולת לצאת, עיין באוה"ח שמות יב,ח.

וְאֶפִּילוּ כָּלֵנוּ חֲכָמִים, כָּלֵנוּ נְבוֹנִים, כָּלֵנוּ זִקְנִים, כָּלֵנוּ יֹדְעִים אֶת הַתּוֹרָה, מִצְוָה עָלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיציאת מצרים. וְכָל הַמְּדַבֵּר לְסַפֵּר בִּיציאת מצרים הֵרִי זֶה מִשְׁבַּח.

כיוון שחייב אדם לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים אין עניין הסיפור לחדש דברים שלא נודעו אלא להחזיר את ההרגשה הזו וממילא גם החכמים חייבים בזה, וידוע מגדולים רבים שלא היו אומרים בליל הסדר חידושים אלא דברים פשוטים, וכן נהג החת"ס כמובא בהגדת חתם וחתן סופר, בליל פסח האריך עם הסדר עד שעה אחר חצות ברוב השנים ובלילה שניה בכל שנה ולא הקפיד על אכילת אפיקומן קודם חצות וכל אריכתו היה עם הילדים והילדות הצעירים ותרגם כל תיבה שבהגדה וביאר תוכן הענין מבלי לומר שום דרוש כלל. ע"כ מהגדה הנ"ל [והועתק הכל בשלימות בסוף ההגדה]. ומביא ראיה שאף החכמים וכו' צריכים לספר מהמעשה הבא. מעשה ניסים. שהרי כל לילה חייבים בזכירת יצ"מ ועל כרחק בלילה זה חייב לספר כל העניין ולא הזכרה בעלמא ולכן הובאו דברי ראב"ע דלקמן שחייבים בהזכרה בעלמא כל יום. חיי אדם. ובכ' הגר"ח כ' דבליט ט"ו המצווה היא לספר ולא רק לזכור, ובג' דברים מתיחד ענין הסיפור יותר מסתם זכירה, וכולם מפורשים ברמב"ם בפרק ז', א' דסיפור הוא בדרך שאלה ותשובה. ב' דבסיפור צריך לספר את כל ההשתלשלות ומתחיל בגנות ומסיים בשבח. ג' דבסיפור צריך לפרש טעמי המצוות וכמב' בהגדה דכל שלא אמר ג' דברים הללו לא יצא ידי חובתו. ויש להוסיף דכנגד ד' בנים בא ללמד שצריך לבאר לכל אחד כפי הבנתו ולפרט הסיפור באופן המשיב ללב וכמו שהבאנו מרבנו ירוחם ממיר שזו צורת ההתחנכות. וכן עד"ז מה שלא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך הוא מטעם הנ"ל שלחננו צריך "עד שתחפץ" – מעשים.

מַעֲשֵׂה בְּרָבִי אֱלִיעֶזֶר וְרָבִי יְהוֹשֻׁעַ וְרָבִי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה וְרָבִי עֲקִיבָא וְרָבִי טַרְפוֹן שֶׁהָיוּ מְסֻבִּין בְּבֵנֵי בֶּרֶק, וְהָיוּ מְסַפְּרִים בִּיציאת מצרים כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה עַד שֶׁבָּאוּ תַלְמִידֵיהֶם וְאָמְרוּ לָהֶם: רַבּוֹתֵינוּ, הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית.

והנה כדי לספר את הניסים בעצמם אין צריך לילה שלם אלא ודאי עיקר הסיפור הוא להראות את הטובה הנצחית שבהוצאה ממצרים ולכך גם מזכירים שנעשה ביד חזקה ובזרוע נטויה כי יכל הקב"ה לעשות בדרך טבעית ונעשה באופן ניסי רק בשביל להראות שאנו בניו ואוהבנו ורוצה לנקום בצרינו וממילא התבוננו החכמים הללו בכל פרט ופרט מה הטובה הנצחית שיצא ממנו שעל זה יוכלו לומר על כל דבר כי לעולם חסדו. מעשה ניסים.

⁸ בדרשת הרמב"ן לשיר השירים ביאר שאין לעורר האהבה לקב"ה בלי מעשה והתפסה בחפץ כי לא תחזיק.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: הָרִי אֲנִי כְּכֵן שְׂבָעִים שָׁנָה,
וְלֹא זָכִיתִי שֶׁתֹּאמַר יֵצִיאת מִצְרַיִם בַּלֵּילוֹת עַד
שֶׁדָּרָשָׁה בֶּן זֹמָא: שְׁנָאמַר, לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ יְמֵי חַיֶּיךָ - הַיָּמִים, כָּל יְמֵי
חַיֶּיךָ - הַלֵּילוֹת. וְחֻכָּמִים אוֹמְרִים: יְמֵי חַיֶּיךָ - הָעוֹלָם
הַזֶּה, כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ - לְהַבִּיא לִימּוֹת הַמָּשִׁיחַ.

ברמב"ם איתא אמר להם ראב"ע, וא"כ הוא המשך הדברים. אך צ"ב הקשר [ולחיי אדם הנ"ל אינו המשך המעשה].

בְּרוּךְ הַמָּקוֹם, בְּרוּךְ הוּא. בְּרוּךְ שֶׁנִּתֵּן תּוֹרָה לְעַמּוֹ
יִשְׂרָאֵל, בְּרוּךְ הוּא. כְּנֶגֶד אֲרֻכָּה בָּנִים דְּבָרָה תּוֹרָה.
אַחַד חֻכָּם, וְאַחַד רָשָׁע, וְאַחַד תָּם, וְאַחַד שְׂאִינוּ יוֹדֵעַ
לְשִׁאוּל.

ברוך הוא, ברוך הוא. מצינו דרך אמירה זו בכמה מקומות אך כאן פשוט הוא דראש המסובים אומר ברוך המקום והמסובים עונים ברוך הוא, שוב אומר ראש המסובים ברוך שנתן תורה לעמו ישראל והם עונים שוב ברוך הוא. הר"מ.

וביאר הגר"א ברוך המקום ברוך הוא שבכל דבר יש מחשבה ומעשה המעשה נגלה והמחשבה נסתרת והמעשה מגלה על המחשבה וזהו ברוך המקום שחידש העולם ולכן נקרא מקום שהוא מקומו של עולם, ברוך הוא שחשב לברא העולם [והקדים המעשה למחשבה כי אין לנו רשות להרהר במחשבתו רק מתוך מעשיו ניכרת לנו מחשבתו], וכן ברוך שנתן תורה וכו'.

חֻכָּם מָה הוּא אוֹמֵר? מָה הָעֵדוּת וְהַחֲקִים וְהַמְשָׁפְטִים
אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹקֵינוּ אֲתֶכֶם? וְאֵף אֶתָּה אָמַר לוֹ
כְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח: אֵין מִפְטִירִין אַחֵר הַפֶּסַח אִפְּיקוֹמָן.

אין מפטירין וכו'. כלומר כל ההלכות עד ההלכה האחרונה הזו. שו"ת הרשב"ש תצ"ד, וכמפורש בקרא דברים שם כי ישאלך בנך וכו' ואמרת לבנך עבדים היינו וגו' ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה וגו' ובילקוט שמעוני סוף פרשת בא הביא הגרסא אף אתה אמור לו כהלכות הפסח ואמור לו אין מפטירין כו' הרי שאחר שאמר לו הלכות הפסח אמר לו אין מפטירין. הר"מ.

רָשָׁע מָה הוּא אוֹמֵר? מָה הָעֵבֶרָה הַזֹּאת לָכֶם? לָכֶם -
וְלֹא לוֹ. וְלִפִּי שֶׁהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן הַכָּלָל כְּפָר בְּעֶקֶר.
וְאֵף אֶתָּה הִקְהָה אֶת שְׁנֵיוָּ וְאָמַר לוֹ: בְּעֶבֶר זֶה עָשָׂה ה'

לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם. לִי - וְלֹא לוֹ. אֵילּוּ הָיָה שֵׁם, לֹא הָיָה נִגָּאֵל.

הקחה את שיניו רמז שאסור ליתן לו מן הפסח כיוון שכופר בעיקר כבפסחים צו. הר"מ [עיי"ש באריכות הרמז לזה, וי"ל דממילא אינו צריך שיניים].

תָּם מָה הוּא אוֹמֵר? מָה זֹאת? וְאִמְרַת אֱלֹיו: בְּחֶזֶק יָד
הוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרַיִם, מִבֵּית עֲבָדִים.

וְשֵׁאִינוּ יוֹדְעֵי לְשָׁאֵל - אֶת פֶּתַח לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִגַּדְתָּ
לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר, בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי
מִמִּצְרַיִם.

ביום ההוא. ביאר הגר"א שכאן עונה על שאלת מה נשתנה הלילה הזה שביאר למעלה שהשאלה היא שלא מצינו מצוות בלילה כי לילה הוא בחינת נקיבה וכו' ועונה המגיד שהלילה הזה קראו הכתוב יום שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא והוא בחי' זכר.

יְכוֹל מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ, תִּלְמּוּד לֹמֵר בַּיּוֹם הַהוּא, אִי בַּיּוֹם
הַהוּא יְכוֹל מְבַעֵר יוֹם, תִּלְמּוּד לֹמֵר בַּעֲבוּר זֶה -
בַּעֲבוּר זֶה לֹא אִמְרַתִּי אֶלָּא בְּשַׁעֲה שִׁישׁ מִצָּה וּמְרוֹר
מִנְּחִים לְפָנֶיהָ.

יכול מר"ח. דכתיב החדש הזה לכם, פירוש הר"ש מאסטרופולי. או דכתיב ועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה. [איני זוכר היכן ראיתי]

מִתַּחֲלָה עוֹבְדֵי עֲבוּדָה זָרָה הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ, וְעַכְשִׁיו
קָרְבָנוּ הַמָּקוֹם לְעִבְדָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל כָּל
הָעָם, כֹּה אָמַר ה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל: בַּעֲבֹד הַנֶּהָר יֵשְׁבוּ
אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם, תֵּרַח אֲבִי אֲבִרָהֶם וְאֲבִי נָחוֹר, וַיַּעֲבֹדוּ
אֱלֹקִים אֲחֵרִים. וְאַקַּח אֶת אֲבִיכֶם אֶת אֲבִרָהֶם מֵעֵבֶר
הַנֶּהָר וְאוֹלָךְ אוֹתוֹ בְּכָל אֶרֶץ כְּנָעַן, וְאַרְבָּה אֶת זִרְעוֹ
וְאַתָּן לוֹ אֶת יִצְחָק, וְאַתָּן לְיִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וְאֶת עֵשָׂו.

וְאַתֶּן לַעֲשׂוֹ אֶת הַר שְׁעִיר לְרֵשֶׁת אוֹתוֹ, וַיַּעֲקֹב וּבְנָיו יָרְדוּ מִצְרַיִם.

מתחילה עע"ז היו אבותינו. זהו מתחיל בגנות, פסחים קטז, והיו ב' גליות גלות הגוף וגלות הנפש ומשתייהן גאלנו הקב"ה ומתחיל לפרש גלות הנפש, גר"א. וכן שמעתי שפירש הגר"ז שאילו לא גאלנו הקב"ה היינו אנחנו ובנינו משועבדים לפרעה לאו דווקא שהיתה ממלכת מצריים מתקיימת עד היום אלא על גלות הנפש קאי.

בְּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְּטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל, בְּרוּךְ הוּא. שֶׁהַקְדוּשׁ
בְּרוּךְ הוּא חָשַׁב אֶת הַקֶּץ, לַעֲשׂוֹת כְּמוֹ שְׁאֵמַר לְאַבְרָהָם
אֲבִינוּ בְּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים, שְׁנֵאמַר: וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם,
יָדַע תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זֶרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, וְעֲבָדוּם
וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ
דָּן אֲנִכִּי וְאַחֲרָיו כֵּן יֵצְאוּ בִּרְכָּשׁ גָּדוֹל.

ברוך שומר הבטחתו, ברוך הוא. עי' לעיל וגם כאן ביאר הגר"א שיש בחינות נסתר באלו, דהיינו ברוך שומר הבטחתו שחישב הקץ באופן של קולות מלידת יצחק וגלות האבות ממקומם לגלות. ועד"ז פירשו עוד מפרשים נוב"י נצי"ב ועוד את חישב את הקץ.
ברכוש גדול. המקובלים ביארוהו בעניין בירור הניצוצות מיהו ע"ד הפשט יל"פ דעי"ז נתגדל יותר שמו ית' בעולם כמו באברהם אבינו שע"י שהיה עשיר יכל יותר לפרסם שם ה' כי דברי העשיר נשמעים. שיח יצחק בסוף הפתיחה הכוללת שלו.
עי' מה שהובא בסוף ההגדה מדרושים נחמדים ממהר"ם שיף.
• מכסה את המצות ומגביה את הכוס.

וְהִיא שְׁעֵמֶדָה לְאַבֹּתֵינוּ וְלָנוּ, שֶׁלֹּא אֶחָד בְּלִבָּד עֹמֵד
עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ, אֲלֹא שְׁכָכַל דּוֹר וְדוֹר עֹמְדִים עָלֵינוּ
לְכַלּוֹתֵנוּ, וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מַצִּילֵנוּ מִיָּדָם.

והיא. אותה הבטחה, שהרי הראהו ד' גליות והבטיחו שימלטו מהן, ריטב"א.

• יניח הכוס מידו ויגלה את המצות.

מתחיל בגנות ללמד שהקב"ה גאל אותנו מבחינה רוחנית. מעשה ניסים.

מכאן ואילך עד דצ"ך עד"ש מהספרי פרשת כי תבא שדורש את פרשת ביכורים, מביא פסוק וחוזר ודורשו.

צֵא וּלְמַד מֶה בִּקְשׁ לָבֶן הָאֶרֶמִי לַעֲשׂוֹת לַיַּעֲקֹב אֲבִינוּ.
שְׁפָרְעָה לֹא גָזַר אֲלֵא עַל הַזְכָּרִים וְלָבֶן בִּקְשׁ לַעֲקוֹר אֶת
הַכֹּל, שְׁנֵאמַר:

אַרְמִי אֲבֹד אָבִי, וַיֵּרֶד מִצְרַיִם וַיִּגֶר שָׁם בְּמַתִּי מֵעֵט, וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל, עֲצוּם וָרֹב.

ארמי אובד. מזכיר חסדי המקום ארמי אובד אבי, לבן בקש לעקור את הכל, כשרדף אחר יעקב, וירד מצרימה - ועוד אחרים באו עלינו לכלותנו, שאחרי זאת ירד יעקב למצרים. רש"י דברים כו,ה.

וַיֵּרֶד מִצְרַיִם - אָנוּס עַל פִּי הַדְּבוּר.

וַיִּגֶר שָׁם - מִלֵּמַד שְׁלֹא יֵרֶד יַעֲקֹב אֲבִינוּ לְהִשְׁתַּקֵּעַ
בְּמִצְרַיִם אֲלֹא לְגוֹר שָׁם, שְׁנֵאמַר: וַיֹּאמְרוּ אֶל פְּרֹעָה,
לְגוֹר בְּאֶרֶץ בְּאֵנוּ, כִּי אֵין מִרְעָה לְצֹאן אֲשֶׁר לַעֲבָדֶיךָ,
כִּי כִבֵּד הָרַעַב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן. וְעַתָּה יֵשְׁבוּ נָא עַבְדֶּיךָ
בְּאֶרֶץ גִּשְׁן.

בְּמַתִּי מֵעֵט - כָּמָה שְׁנֵאמַר: בְּשִׁבְעִים גִּפְשׁ יֵרְדוּ
אֲבוֹתֶיךָ מִצְרַיִם, וְעַתָּה שְׁמַךְ ה' אֱלֹקֶיךָ כְּכֹכְבֵי
הַשָּׁמַיִם לָרֹב.

וַיְהִי שָׁם לְגוֹי - מִלֵּמַד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצִינִים שָׁם.

מצוינים שם. בלבושיהם, כבשבת קמה: מפני מה ת"ח שבבבל מצוינים, וכמ"ש בכמה מקומות שלא שינו את לבושם. הר"מ ועיי"ש שיש גרסאות בזה במדרשים.

גָּדוֹל, עֲצוּם - כָּמוֹ שְׁנֵאמַר: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצֻמוּ בְּמָאֵד מְאֹד, וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם.

פרו ושרצו. נעשה נס זה מכיוון שהיו ישראל צריכים לתקן ס' ריבוא נשמות שנתקלקלו אחר חטא אדה"ר ע"י השעבוד, והרי אילו היו מתמהמהים היו נשקעים ולכן למהר יציאתם עשה ה' נס זה לרבות העם ויותקנו כל הנשמות, וזהו שאמרו סוטה יא בזכות נשים צדקניות נגאלו אבותינו ממצרים. דרושים נחמדים ממהר"ם שיף סוף חולין, והעקתני בשלמות בסוף ההגדה.

וְרַב - כָּמָה שְׁנָאֵמֶר: רַבְּכָה כְּצִמְחַ הַשָּׁדָה נִתְתִּיךְ,
וְתִרְבִּי וְתִגְדְּלִי וְתִכְלֹאִי בְּעַדֵּי עַדִּיִּים, שְׁדִים נִכְנֹו וְשִׁעְרְךָ
צִמַּח, וְאַתָּה עֵרָם וְעֵרִיָּה. וְאַעְבֹּד עֲלֶיךָ וְאַרְאֶךָ מִתְּבוֹסֶסֶת
בְּדַמִּיךָ, וְאִמֹר לְךָ בְּדַמִּיךָ חַיִּי, וְאִמֹר לְךָ בְּדַמִּיךָ חַיִּי.

ואעבור עלייך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי ואומר לך בדמיך חיי. נתוסף בהגדה ע"פ האריז"ל (והוא הפסוק שלפני רבבה כצמח השדה נתתיך), והוא ע"פ המכילתא בא ריש פרשה ה' מפני מה הקדים הכתוב לקיחתו של פסח לשחיטתו ארבעה ימים היה רבי מתיא בן חרש אומר הרי הוא אומר ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים (יחזקאל טז ח) הגיע שבועתו שנשבע הקדוש ברוך הוא לאברהם שיגאל את בניו ולא היה בידם מצות שיתעסקו בהם כדי שיגאלו שנאמר שדים נכוננו ושערך צמח ואת ערום ועריה וגו' (יחזקאל טז ז) ערום מכל מצות נתן להם הקדוש ברוך הוא שתי מצות דם פסח ודם מילה שיתעסקו בהם כדי שיגאלו שנאמר ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך וגו'.

וְיִרְעֹו אֶתְנוּ הַמִּצְרִים וְיַעֲנוּנוּ, וְיִתְּנוּ עֲלֵינוּ עֲבָדָה קָשָׁה.

וְיִרְעֹו אֶתְנוּ הַמִּצְרִים - כָּמוֹ שְׁנָאֵמֶר: הִבָּה נִתְחַכְמָה לּוֹ
פֶּן יִדְבָּה, וְהִיָּה כִּי תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסֶף גַּם הוּא עַל
שְׁנֵאֵינוּ וְנִלְחַם בָּנוּ, וְעָלָה מִן הָאָרֶץ.

דהיינו שאמרו לרבים שאנו אנשים רעים הרוצים למרוד במלך. ריטב"א.

וְיַעֲנוּנוּ - כָּמָה שְׁנָאֵמֶר: וְיִשְׁיִמוּ עָלֵינוּ שְׂרֵי מַסִּים לְמַעַן
עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם. וַיִּכֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפָרְעָה. אֶת פֶּתֶם וְאֶת
רַעְמֶסֶס.

וְיִתְּנוּ עֲלֵינוּ עֲבָדָה קָשָׁה - כָּמוֹ שְׁנָאֵמֶר: וְיַעֲבֹדוּ מִצְרַיִם
אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרָךְ.

וְנִצַּעַק אֶל ה' אֱלֹקֵי אֲבֹתֵינוּ, וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קִלְנוּ, וַיֵּרָא
אֶת עֲנִינוּ וְאֶת עֲמָלָנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ.

וְנִצַּעַק אֶל ה' אֱלֹקֵי אֲבֹתֵינוּ - כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר שְׁמוֹת ב, כג וַיְהִי
בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם, וַיֹּאנְחוּ בְנֵי
יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעְקוּ, וַתַּעַל שׁוֹעַתָם אֶל הָאֱלֹקִים
מִן הָעֲבֹדָה.

וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קִלְנוּ - כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר שֵׁם כד וַיִּשְׁמַע אֱלֹקִים
אֶת נַאֲקָתָם, וַיִּזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת בְּרִיתוֹ אֶת אֲבָרָהָם, אֶת
יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב.

וַיֵּרָא אֶת עֲנִינוּ - זֶה פְּרִישׁוֹת דֶּרֶךְ אֶרֶץ, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר שֵׁם
כה וַיֵּרָא אֱלֹקִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹקִים.

פרישות דרך ארץ. יל"פ מחמת שלא היה להם זמן וכמעשה דשלומית בת דברי, ובמטה לוי פירש שפירשו
מנשותיהם מחמת גזירת כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו כעמרם.
לא כתוב מה ראה שזה דבר שרק הקב"ה יודע בו. גר"א. והדרשה היא וירא וירא. הרר"מ.

וְאֶת עֲמָלָנוּ - אֵלּוּ הַבָּנִים. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַבֶּן הַיְּלֻד
הַיָּאֵרָה תִּשְׁלִיכֵהוּ וְכָל הַבַּת תִּחְיוֹן.

אלו הבנים. בהעמק דבר שמו"ב, כה מוסיף דהגזירה הזו התבטלה לפני שמונים שנה אחר לידת משה ולכך כתוב
לשון "וירא" שלא זעקו על זה.

וְאֵת לַחֲצֵנוּ - זֶה הַדָּחַק, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר שְׁמוֹת ג', וְגַם רֵאִיתִי אֶת הַלַּחֲץ אֲשֶׁר מִצְרִים לַחֲצִים אֹתָם.

הדחק. שמנעו מאתנו הרחבת הדעת שע"י דירה נאה, כי הכריחו אותם לצמצם עצמם ולדור בדחק, וכע"ז הביא רבנו בחיי על הפסוק את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם. הר"מ.

וַיּוֹצֵאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה וּבְזֹרַע נְטוּיָה, וּבְמָרָא גָּדֹל, וּבְאִתּוֹת וּבְמִפְתִּים. דְּבָרִים כו, ח פרשת מקרא ביכורים

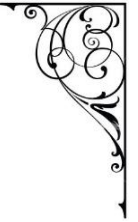
וַיּוֹצֵאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם - לֹא עַל יְדֵי מֶלֶאךָ, וְלֹא עַל יְדֵי
שָׂרָף, וְלֹא עַל יְדֵי שְׁלִיחַ, אֲלֵא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
בְּכַבּוּדוֹ וּבְעֶצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁמוֹת יב, וְעִבְרָתִי בָאָרֶץ מִצְרַיִם
בְּלִילָה הַזֶּה, וְהִפֵּיתִי כָל בְּכוֹר בָּאָרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד
בְּהֵמָה, וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים. אֲנִי ה'.

וְעִבְרָתִי בָאָרֶץ מִצְרַיִם בְּלִילָה הַזֶּה - אֲנִי וְלֹא מֶלֶאךָ.

יש להעיר מהמבואר ברש"י פר' בא שהמלאך אין מבחין בין צדיק לרשע ולכן היה צריך את הדם, והאריכו בזה המפרשים עי' חת"ס נוב"י ועוד.
והגר"א תירץ שהקב"ה הגיע לשמור שלא ימית מלאך המוות בכור ישראל שהגיע שעתו למות וכל זאת כדי שלא יאמרו המצרים שיראתם הרגתו.
ובאור החיים שמו"ד יא, ד ביאר וז"ל אני יוצא וגו'. פירוש הגם שיש לי כמה משרתים אף על פי כן אני בעצמי אצא בתוך מצרים, והטעם לב' סיבות, א' לחיבת הבנים שתהיה יציאתם על ידו בכבודו ובעצמו, ב' כי אין מלאך מבחין ההבחנה הגדולה מי הוא שנוצר מטפה ראשונה של אדם שיקרא גם כן בכור הגם שהוא ב' וג' לבטן זולת הוא היוצר הוא הבורא ברוך הוא מכיר הטיפות שצר מי ומי הבכור, ומת כל בכור. ולא אמר והרגתי כל וגו' להיות כי ה' ברוך הוא פועל הטוב בידו אבל פעולת הרע יצו למשרתיו עושי דברו והם יעשו, לזה לא אמר והרגתי אלא ומת פירוש על ידי שליח, ומעשה ה', המה הזכרת הודעת הבכורות זה הוא וזה גורם כי המשחית ישחיתנו ומת, ומזה יתגלה פירוש אומרו והכיתי שהוא על ידי שליח. והוא כעין דברי הגר"א. כתב הגר"א שלכך לא נזכר משה בהגדה כדי לא לייחס ח"ו שום דבר בגאולה לאחרים מלבד הקב"ה לבדו.

וְהִפֵּיתִי כָל בְּכוֹר בָּאָרֶץ מִצְרַיִם - אֲנִי וְלֹא שָׂרָף.

וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אַעֲשֶׂה שְׁפָטִים - אֲנִי וְלֹא הַשְּׁלִיחַ.

אֲנִי ה' - אֲנִי הוּא וְלֹא אֲחֵר.

בְּיַד חֲזָקָה - זֶה הַדָּבָר, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה יַד ה' הוּיָהּ
בְּמִקְנֶה אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה, בְּסוֹסִים, בְּחֹמְרִים, בְּגִמְלִים,
בְּבָקָר וּבַצֹּאן, דָּבָר כְּבֹד מְאֹד.

זו הדבר. בחמש הראשונות נאמר ויכבד לב פרעה ומשחין ואילך הלשון הוא שחזק ה' את לבו. עבודת עבודה.
והגר"א פירש שמכת דבר היא ע"י פיסוק השפע התמידי וזה דבר שאין שום גיבור היכול לו.
ובשבלי הלקט וארחות חיים להרא"ה הביאו ממדרש תלים עח, טז שבכל מכה ומכה היה דבר עמה, ולפי"ז
הראיה מהפסוק היא שלשון יד שייך בדבר. ורש"י רות א, יג הביא מהמדרש רבה שם וז"ל כי יצאה בי יד ה' -
אמר רבי לוי כל מקום שנאמר יד ה' מכת דבר היא ובנין אב לכולם (שמות ט) הנה יד ה' הויה.

וּבְזֹרֵעַ נְטוּיָה - זֶה הַחֶרֶב, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וְחִרְבוּ שְׁלוֹפָה
בְּיָדוֹ, נְטוּיָה עַל יְרוּשָׁלַיִם.

זו החרב. בפסיקתא דרב כהנא מבואר שהבכורים הרגו באבותיהם ס' ריבוא, והיא מידה כנגד מידה שהרגו
המצרים חישאל בחרב כדאיתא בסנהדרין קיא. אמר רבי אלעזר ברבי יוסי פעם אחת נכנסתי לאלכסנדריה
שבמצרים אמר לי זקן אחד בא וראה מה עשו אבותי לאבותיך מהם טבעו בים מהם הרגו בחרב וכו'. ר"מ.

וּבְמִרְא גָדֹל - זֶה גְּלוֹי שְׂכִינָה, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ הַנֶּסֶחַ
אֱלֹקִים לְבֹא לְקַחַת לוֹ גֹּי מִקְרֹב גֹּי בְּמִסַּת בְּאֶתֶת
וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבְיַד חֲזָקָה וּבְזֹרֵעַ נְטוּיָה
וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם ה' אֱלֹקֵיכֶם
בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ:

ובאתות - זה המטה, כמה שנאמר: ואת המטה הזה
תקח בידך, אשר תעשה בו את האתת.

ובמפתים - זה הדם, כמה שנאמר: ונתתי מופתים
בשמים ובארץ,

- נוהגין להטיף טפה מן הכוס באמירת דם ואש... עשר המכות דצ"ך עד"ש באח"ב, ביחד, ט"ו פעם.
 - יטיף באצבע ולא בזרת. משנ"ב.
- עניין ההטפה. במג"א תעג, כט שצריך טז הטפות מן הכוס כנגד חרבו של הקב"ה שנקרא יוה"ך שבו הכה למצרים.
ובא הרמז יו הך והכה. חת"ס שם.
והגר"א כתב ע"פ הירושלמי דד' הכוסות הן כנגד כוסות פורענות שעתיד הקב"ה להשקות אומות העולם.

דם ואש ותימרות עשן.

דבר אחר: ביד חזקה - שתים, ובזרע נטויה - שתים,
ובמרא גדל - שתים, ובאתות - שתים, ובמפתים -
שתים. אלו עשר מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על
המצרים במצרים, ואלו הן:

המצרים במצרים. אבל על הים היו עוד. עבודת עבודה.

דם, צפרדע, כנים, ערוב, דבר, שחין, ברד, ארבה, חשך,
מכת בכורות.

רבי יהודה היה נותן בהם סמנים:

דצ"ך עד"ש באח"ב.

דצ"ך וכו'. י"מ טעם הסימנים דם צפרדע ע"י התראה תחלה עד לא הוכו, כנים בלא התראה, וכן ערוב ודבר בהתראה ושחין בלא התראה, וברד וארבה בהתראה וחשך בלא התראה. אבל ראב"ן פי' כי דצ"ך היו על ידי אהרן במטה, עד"ש היו ע"י משה שלא במטה, באח"ב על ידי משה במטה, ולכן סימנם רבי יהודה. וריב"א פירש דלהכי נקט להו הכי שאות שלישי של הסימנים דהיינו כנים שחין חשך כל אחד היה משמש עם חברו כשהיו הכנים היו עמו חשך ושחין אלא שהיו כנים עיקר המכה ותדע לך שהוא כן כי כולם קשורין זה בזה כשתכתוב זה על זה ותקח אותיות ראשונות מן השלש יהיה חשך, ושניים שלהן שחן, שלישית שלהן כנס, לפיכך סימנם כך להשמיענו זה החדוש. ור"ח פי' דאשמעינן שבסדר הזה היו קורין מביאי בכורים ולא כסדר שכתוב בתילים א"ה. ואני שמעתי כל המחלה אשר בגימ' דצ"ך עד"ש באח"ב, ע"כ. הגהות מימוניות נוסח ההגדה אות ב.

• ימלא הכוס אחר ההטפות

רבי יוסי הגלילי אומר: מניין אתה אומר שלקו המצרים במצרים עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות? במצרים מה הוא אומר? ויאמרו החרטמים אל פרעה: אצבע אלקים הוא, ועל הים מה הוא אומר? וידא ישראל את ה' הגדלה אשר עשה ה' במצרים, ויידאו העם את ה', ויאמינו בה' ובמשה עבדו. כמה לקו באצבע? עשר מכות. אמור מעתה: במצרים לקו עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות.

רבי אליעזר אומר: מניין שכל מכה ומכה שבהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים היתה של ארבע מכות? שנאמר: ישלח בם חרון אפו, עברה וזעם וצרה, משלחת מלאכי רעים. עברה - אחת, וזעם - שתיים, וצרה - שלש, משלחת מלאכי רעים - ארבע. אמור מעתה: במצרים לקו ארבעים מכות ועל הים לקו מאתיים מכות.

רבי אליעזר אומר וכו'. בדרושים נחמדים ממחר"ם שיף סוף חולין ד"ה לא נגזר. לא נגזר עליהם כ"א ועבדום וענו אותם עבדות וענוי והם וימרו כו' הוסיפו עוד ד' מלאכות ושעבודים ע"ש ברמב"ן פ' שמות, דהיינו נגזר עליהם ר"ל שנה [בלא] קושי השעיבוד והם הוסיפו עוד ד' דברים לכן לא היה קושי השעיבוד רק פעם א' פ"ו. ות"ל שנה הוא ה' פעמים פ"ו. והמה חמשה פעמים אלקים דבפ' שמות. וכוס חמישי נגד והייתי לכם לאלקים. כוס גימ' אלקים וזהו הפלוגתא באגדה כל מכה היתה של ארבע מכות לפי שלא הוסיפו רק ד' דברים והשני סובר של חמש מכות וס"ל שאף על אוחו שנגזר עליהם ג"כ נענשו ולא למיא לנבוכדנצר דכתיב שם אני קצפתי מעט והם עזרו לרעה דשאני התם הנה אשור שבט אפי טבי ישראל לאפוקי הכא לא היתה הגזירה כ"א בארץ לא להם סתם וכו' וכ"ה בשמונה פרקים במכ"ס ודו"ק.

ר"א אומר ר"ע אומר. כבר העירו שפלוגתתם אי דורשים תחילות דר"א לא דרש חרון אפו דפתח ביה ור"ע דרש, וכפי שיטתם בזה בסנהדרין ג:, ועי' בהגהות הרש"ש לשמות רבה פרשה כג אות ז בשם הגר"א ר"מ.

רבי עקיבא אומר: מנין שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים היתה של חמש מכות? שנאמר: ישלח בם חרון אפו, עברה וזעם וצרה, משלחת מלאכי רעים. חרון אפו - אחת, עברה - שתיים, וזעם - שלוש, וצרה - ארבע, משלחת מלאכי רעים - חמש. אמור מעתה: במצרים לקו חמשים מכות ועל הים לקו חמשים ומאתים מכות.

כמה מעלות טובות למקום עלינו

דיינו. כלומר שדי בזה לחייבנו הודאה אליו. אך לא שדי בזה בעצם. בשם הר"י טולידאנו. ומובן אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו התורה.

אלו הוציאנו ממצרים ולא עשה בהם שפטים, דיינו.
אלו עשה בהם שפטים, ולא עשה באלקיהם, דיינו.
אלו עשה באלקיהם, ולא הרג את בכוריהם, דיינו.
אלו הרג את בכוריהם ולא נתן לנו את ממונם, דיינו.
אלו נתן לנו את ממונם ולא קרע לנו את הים, דיינו.

אלו קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם וְלֹא הֶעֱבִירָנוּ בְּתוֹכוֹ בַּחֲרָבָה,
דִּיּוּנוּ.

אלו הֶעֱבִירָנוּ בְּתוֹכוֹ בַּחֲרָבָה וְלֹא שָׁקַע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ,
דִּיּוּנוּ.

אלו שָׁקַע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ וְלֹא סִפֵּק צָרָכֵנוּ בַּמִּדְבָּר
אַרְבָּעִים שָׁנָה, דִּיּוּנוּ.

אלו סִפֵּק צָרָכֵנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה וְלֹא הֶאֱכִילָנוּ
אֶת הַמֶּן, דִּיּוּנוּ.

אלו הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמֶּן וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת, דִּיּוּנוּ.
אלו נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת, וְלֹא קָרְבָנוּ לִפְנֵי הָרַם סִינִי,
דִּיּוּנוּ.

אלו קָרְבָנוּ לִפְנֵי הָרַם סִינִי, וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה.
דִּיּוּנוּ.

אלו נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה וְלֹא הִכְנִיסָנוּ לָאָרֶץ יִשְׂרָאֵל,
דִּיּוּנוּ.

אלו הִכְנִיסָנוּ לָאָרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלֹא בָנָה לָנוּ אֶת בֵּית
הַבְּחִירָה דִּיּוּנוּ.

עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה טוֹבָה כְּפוּלָה וּמִכְפֹּלֶת לְמָקוֹם
עָלֵינוּ. שֶׁהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם. וַעֲשֵׂה בָהֶם שְׁפָטִים. וַעֲשֵׂה
בְּאַלְקֵיהֶם. וְהָרַג אֶת בְּכוֹרֵיהֶם. וְנָתַן לָנוּ אֶת מְמוֹנָם.
וְקָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם. וְהֶעֱבִירָנוּ בְּתוֹכוֹ בַּחֲרָבָה. וְשָׁקַע
צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ. וְסִפֵּק צָרָכֵנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה.
וְהֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמֶּן. וְנָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת. וְקָרְבָנוּ לִפְנֵי
הָרַם סִינִי. וְנָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה. וְהִכְנִיסָנוּ לָאָרֶץ יִשְׂרָאֵל.
וּבָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַבְּחִירָה לְכַפֵּר עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ:

רָבֵן גַּמְלִיאֵל הָיָה אוֹמֵר: כָּל שְׁלֹא אָמַר שְׁלֵשָׁה דְּבָרִים
אֵלּוּ בַּפֶּסַח, לֹא יֵצֵא יָדָיו חֹבֶתוֹ, וְאֵלּוּ הֵן:

פֶּסַח, מִצָּה וּמִרְדּוֹר.

מֵרָאָה בִּיד עַל הַזְרוּעַ וַיִּזְהַר שְׁלֹא לְהַגְבִּיחַ אוֹתָהּ.

פֶּסַח שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִים בְּזֶמַן שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה
קָיָם, עַל שׁוּם מָה? עַל שׁוּם שֶׁפֶּסַח הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
עַל בֵּיתֵי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִמְרָתָם זָכַח פֶּסַח
הוּא לָהּ, אֲשֶׁר פֶּסַח עַל בֵּיתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם
בִּנְגָפוֹ אֶת מִצְרַיִם, וְאֶת בֵּיתֵינוּ הִצִּיל. וַיִּקַּד הָעָם
וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ.

מֵרָאָה אֶת הַמִּצּוֹת לְמַסְבִּים וְאוֹמֵר:

בִּיאוֹר עֲנִינֵי מִצָּה וּמִרְדּוֹר לְקַמֵּן לִפְנֵי אֲכִילָתָם.

מִצָּה זֶה שֶׁאֲנִי אוֹכְלִים, עַל שׁוּם מָה? עַל שׁוּם שְׁלֹא
הִסְפִּיק בְּצֵקָם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחֲמִיץ עַד שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם
מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים, הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וּגְאֹלָם,
שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאפּוּ אֶת הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוּצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֲגַת
מִצּוֹת כִּי לֹא חָמָץ כִּי גִרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכֻלוּ
לְהַתְמַהֵּמֶה וְגַם צִדָּה לֹא עָשׂוּ לָהֶם.

מֵרָאָה אֶת הַמִּרְדּוֹר לְמַסְבִּים וְאוֹמֵר:

מִרְדּוֹר זֶה שֶׁאֲנִי אוֹכְלִים, עַל שׁוּם מָה? עַל שׁוּם שֶׁמִּרְדּוֹ
הַמִּצְרַיִם אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּמְרְדּוּ

את חייהם בעבדה קשה בחמר ובלבנים ובכל עבדה
בשדה את כל עבדתם אשר עבדו בהם בפרך.

בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא
יצא ממצרים, שנאמר: והגדת לבנך ביום ההוא
לאמר, בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. לא את
אבותינו בלבד גאל הקדוש ברוך הוא, אלא אף אותנו
גאל עמם, שנאמר: ואותנו הוציא משם למען הביא
אתנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו.

מגביהם את הכוס עד הללויה.

לפיכך אנחנו חייבים להודות, להלל, לשבח, לפאר,
לדומם, להדר, לברך, לעלה ולקלם למי שעשה
לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו: הוציאנו מעבדות
לחרות מיגון לשמחה, ומאכל ליום טוב, ומאפלה
לאור גדול, ומשעבוד לגאולה. ונאמר לפניו שירה
חדשה: הללויה.

לפיכך אנחנו חייבים. הר"ן בפ' ערבי פסחים על דף קי"ז: כ' בשם רב האי גאון דאין מברכין על הלל שנאמר בליל
הפסח משום שאין אנו קורין אותו בתורת קוראין אלא בתורת אומר שירה. ובכתבי הגר"ז עה"ת הוסיף
לבאר דהלל של שירה נאמר כשנגאלו מצרה שאירע להם, והלל זה שייך לומר רק כשנגאל מצרה ידידיה אבל
לא שייך לומר שירה על גאולה מצרה של חבירו, ולא דמי להלל של קריאה שנאמר בי"ח ימים הקבועים.
ולפ"ז ביאר באופן נפלא את דברי המשנה 'חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים וכו' וממשיך
'לפיכך אנחנו חייבין וכו' ונאמר לפניו שירה חדשה, דאחר שיש חיוב לראות את עצמו כאילו הוא יצא
ממצרים א"כ הוי נס ידידיה ושפיר שייך שיאמר הלל בתורת שירה. (ועיקר הדבר מבואר בכלבו בפירוש ההגדה
(אחרי סי' מ'), וז"ל פירוש אחר שאנו כאלו יצאנו ממצרים חובה עלינו לומר שירה כמו שאמרו אבותינו ע"ה).
ונאמר לפניו שירה חדשה וכן נודה לך שיר חדש על גאולתנו - דהכי תניא במכילתא כל השירות לשון נקבה
חוץ משירה דלעתיד דלשון זכר כלומר שהנקבה יש לה צער לידה אף כל הנסים יש אחריהם צער חוץ מלעתיד
שאינן אחריה צער וכן יסד הפייט בזולת אי פתרוס שירות אלה לשון נקבה מיוסדים כי תשועתם כולדה וגו'
תוקף שיר אחרון כזכרים לא יולדים שירו לה' שיר חדש כו'. תוס' פסחים קט:

עניני הלל

בויקרא רבה פרשה ל אות ה ולספר כל נפלאותיך, אמר רבי אבין זה הלל, שיש בו לשעבר ויש בו לעתיד לבוא
ויש בו לדורות הללו ויש בו לימות המשיח ויש בו לימות גוג ומגוג, בצאת ישראל ממצרים, לשעבר, לא לנו

ה', לדורות הללו. אהבתי כי ישמע ה', לימות המשיח. כל גוים סבבוני, לימות גוג ומגוג. אלי אתה ואודך אלקי ארוממך, לעתיד לבוא.⁹
ובליל הסדר מחלקים אותו - הלשעבר אומרים לפני האכילה להודות על גאולת מצריים, ולדורות הללו ולעתיד אומרים אחר הסעודה, גר"א לקמן בשפוך חמתך. ונראה הטעם בזה ע"פ הרמח"ל שמעשינו בלילה מקרבים את הגאולה א"כ אחר כל המצוות הסיפור ואכילת המצה והמרור ודאי ראוי לבקש ולשבח על התיקון השלם.

(מזמור קיג)

הַלְלוּ־יָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי ה', הַלְלוּ אֶת שֵׁם ה'. יְהִי שֵׁם ה'
מְבָרַךְ מִעַתָּה וְעַד עוֹלָם. מִמְזֶרֶח שָׁמֶשׁ עַד מְבֹאֵו
מִהַלֵּל שֵׁם ה'. רֶם עַל כָּל גּוֹיִם ה', עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ.
מִי כֹה' אֱלֹקֵינוּ הַמְּגַבִּיהִי לְשַׁבַּת, הַמְּשַׁפִּילִי לְרֹאוֹת
בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ. מְקִימֵי מַעֲפָר דָּל, מְאַשְׁפֵּת יָרִים אֲבִיוֹן,
לְהוֹשִׁיבֵי עִם נְדִיבִים, עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ. מוֹשִׁיבֵי עֶקְרַת
הַבַּיִת, אִם הַבָּנִים שְׂמִיחָה. הַלְלוּ־יָהּ.

מי כה' אלקינו המגביהי לשבת המשפילי לראות בשמים ובארץ.
פירשו המפרשים כלומר שאף שכ"כ גבוה מ"מ משפיל עצמו כביכול לראות מה קורה בשמים ובארץ, ועוד מהללים אותו שגם לראות בשמים דהיינו בעולמות העליונים צריך הקב"ה כביכול לרדת כי הוא גבוה מעל כל גבוהים.

מקימי מעפר דל מאשפת ירים אביון, להושיבי עם נדיבים עם נדיבי עמו, מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה הללויה.

כלומר הקב"ה מהפך מן הקצה אל הקצה את האביון מרים ומעשיר עד שישב בין עשירי העם, וכן מושיב את העקרה שיהיה לה בית – ילדים ותהיה אם של בנים ושמחה, (ויש פסיק בין עקרת להבית). ועוד שעושר ובנים במזלא תליא מילתא והקב"ה משדד העולמות כי הוא מעליהם.

לשעבר

בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בֵּית יַעֲקֹב מַעַם לְעֹז: הִיְתָה
יְהוּדָה לְקֹדֶשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מִמְּשָׁלוֹתָיו: הֵיךְ רָאָה וַיִּנָּס
הַיִּרְדֵּן יֹסֵב לְאַחֹר: הֶהָרִים רָקְדוּ כְּאֵילִים גְּבָעוֹת כְּבָנִי
צֹאן: מָה לָךְ הֵיךְ כִּי תִנּוֹס הַיִּרְדֵּן תֹּסֵב לְאַחֹר: הֶהָרִים
תִּרְקְדוּ כְּאֵילִים גְּבָעוֹת כְּבָנִי צֹאן: מִלִּפְנֵי אֲדוֹן חוֹלֵי
אֶרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: הַהִפְכִי הַצּוּר אַגָּם מִיָּם
חֲלָמִישׁ לְמַעֲיָנו מִיָּם.

⁹ ועי' גם פסחים קיח. בחלוקה שונה מעט.

בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לעז, היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו, הים ראה וינס הירדן יסב לאחור.

"מ הירדן קאי אכניסתם לא", וי"מ שכל מימות שבעולם נבקעו בזמן קריעת ים סוף. רש"י ואב"ע

ההרים רקדו כאילים גבעות כבני צאן

בבראשית רבא צט, א למה תרצדון הרים גבנונים (תהלים סח, יז), רבי יוסי הגלילי פתר קרא בהרים בשעה שבא הקדוש ברוך הוא ליתן תורה בסיני היו ההרים רצים ומדיינים אלו עם אלו זה אומר עלי התורה ניתנת וזה אומר עלי התורה ניתנת, תבור בא מבית אלים וכרמל מאספמיא.

מלפני אדון חולי ארץ

פירש"י מלפני האדון המחולל הארץ, וביאר המלבי"ם שכשבקע ה' את הים נגלה על הים בשורש המים ומאליהם בטלו המים ממציאותם בפני הגילוי, וההינו שניסי יציאת מצרים באו ממקום של גילוי גדול כ"כ המבטל את מהלך הטבע. וא"כ -

מלפני אלוה-יעקב הכוונה שהקב"ה נגלה על ישראל באופן גלוי כ"כ והרי זה קירוב גדול שאין כמותו.

ההפכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים

מכיוון שהוא שרש הכל כשהקב"ה הופך אבן למים אין הכוונה שהאבן הולך ובאים מים במקומו אלא האבן נהפך למים, וזאת היא? כי גם מציאות האבן היא רק מחמת רצון ה' כל רגע ונמצא שלא היה יותר סיבה שיהיה פה אבן מאשר מים.

מגביהים את הכוס עד גאל ישראל.

ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, אשר גאלנו וגאל
את אבותינו ממצרים, והגיענו הלילה הזה לאכל בו
מצה ומרור. כן ה' אלקינו ואלקי אבותינו יגיענו
למועדים ולדגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום,
שמחים בבנין עירך, וששים בעבודתך, ונאכל שם מן
הזבחים ומן הפסחים (במוצ"ש אומרים: מן הפסחים
ומן הזבחים) אשר יגיע דמם על קיר מזבחך לרצון
ונודה לך שיר חדש על גאלתנו ועל פדות נפשנו:
ברוך אתה ה' גאל ישראל!

ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם בורא פרי הגפן.

ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו. נתבאר לעיל בברכת לפיכך אנו חייבים להודות שכאן דקאי על העתיד נאמר שיר לשון זכר, עיי"ש.

• שותין את הכוס בהסבת שמאל.

כוס שני. והצלתי, תרעלה, ישועה.

- לפני נט"י.
- א. להכין מצות למסובים, והם אין צריכים ב' כזיתים כי לא אוכלים מהפרוסה והשלימה.
 - ב. לומר לבני הבית את שיעורי הזמן והלכות הסיבה.
 - ג. שיעור ב' כזיתים במצות יד. מצות של 20 בק"ג שיעור לחומרא הוא 53% מצה ולכורך 30% מצה, [23 לק"ג הוא 76%].
 - ד. אין להפסיק בדיבור שאינו מעניין המצוות עד אחר כורך כי ברכת המצה והמרור קאי אף עליו. שר"ע תעה, א. ובדיעבד אין חוזר ומברך. משנ"ב.

רחצה

נוטלים את הידים ומברכים

ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, אשר קדשנו
במצותיו וצונו על נטילת ידים.

מוציא, מצה

העיר החת"ס שזו מצוות האכילה היחידה מדאורייתא בזמננו¹⁰.
העיר המהרש"א פסחים קטז: דהיה צריך להיות אכילת מצה דווקא אחר חצות שאז היה היציאה במשארותם
צרורות בשמלותם, וכן מדוע אכלו במצרים מצה קודם היציאה בחפזון, אלא מבאר כדמצינו במנחות מצות
תאכל במקום קדוש, לא תאפה חמץ שהחמץ הוא סימן ליצה"ר ולכן כל שאור... לא תקטירו ממנו, וכן קראו
חז"ל ליצה"ר שאור שבעיסה בברכות יז, "רבי אלכסנדר בטר דמצלי אמר הכי רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצונו לעשות רצונך ומי
מעכב שאור שבעיסה ושעבוד מלכות יהי רצון מלפניך שתצילנו מידם ונשוב לעשות חוקי רצונך בלבב שלם" הרי המצה היא מאכל בלי
יצה"ר, ואה"נ האיסור בל יראה וב"י הוא משום שבצקם לא הספיק להחמיץ אבל מצוות אכילת מצה בליל
טו אינה זכר לזה אלא לקדש את ישראל שנבחרו מכל העמים, וליל שימורים הוא מן המזיקים וסטרא
דשמאלא להדבק בקדושה, ואדרבא הזמן הוא קודם חצות שאז נבדלו והתקדשו.
וכן איתא בזהר ב, קפג: שהמצה הוא נהמא דמהימנותא ומקשה הזהר איך בכלל מותר לאכול חמץ כל השנה
ומתוך שרק בכח האכילת מצה שבפסח מזדכך הגוף וראוי לאכול חמץ¹¹, וכן כתב הרמח"ל במאמר החכמה
"ואמנם עוד הוצרכו ישראל לשיהיה גופם מוכן ומזומן לאור הראוי, שיזונו ז' ימים אלה בשנה מן המצה
שהיא מזון בבחינת יצר טוב לבד בלי יצר רע כלל, ובהיות ניזונים בזה ימים אלה נשארה התולדה הטובה
לכל השנה להיות כל השנה מוכנים לקדושה", וראיתי בהגדת שיח יהודה שהוסיף טעם בזה שהרי הנשבע
שלא לאכול ז' ימים מלקים אותו ואוכל מיד כי א"א להתקיים ז' ימים בלא אכילה ונמצא אחרי ז' ימי הפסח
שכל קיום הגוף הוא מחמת אכילת המצה.
ושמעתי מהרב סנדר ארלנגר זצ"ל שהביא דברי התוס' בגיטין ז. שרק במידי דאכילה אין צדיק נכשל כי גנות
הוא לצדיק שיהא גופו משיקוצים, א"כ ק"ו בקדושה שאכילת מצוות מקדשת את האוכל.

כתב השל"ה ראיתי בני עליה שהיו מנסקים המצות והמרור והכל לחיבוב מצוה ואשרי מי שעובד ה' בשמחה.
באה"ט תעז, א.

¹⁰ ויל"ע מאכילה דערב יו"כ.

¹¹ וכתב שם משל לבן מלך שהיה חולה ואמרו הרופאים שיאכל כך וכך ויתרפא, אמר המלך לא ימצא בבית כלום מלבד
מאכל זה, אחר שאכל ממנו ונתרפא אמר המלך עכשיו אפשר להביא כל המאכלים האחרים. ונתבונן במשל שאנו חולים,
מי שאין לו אמונה חזקה הוא חולה וצריך להתרפא מחולי זה, ה' יעזורנו שנשים לב לזה וכמו שכתב החוסן יהושע בריש
ספרו שהחולה שאינו מכיר בחוליו אין לו תקנה.

- יקח המצות בסדר שהניחן, הפרוסה בין שתי השלמות, ויאחז שלשתן בידו ויברך "המוציא" בכונה על העליונה ו"על אכילת מצה" בכונה על הפרוסה. אחר כך יבצע כזית מן העליונה השלמה וכזית שני מן הפרוסה ויטבלם במלח, ויאכל בהסבה שני הזיתים.
- לכתחילה יכניס ב' זיתים לפיו ואח"כ יבלע זית זית. משנ"ב תעה, ט.

ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם המוציא לחם מן הארץ.

ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מצה.

מרור

כל אחד מהמסבים לוקח כזית מרור ומטבילו בחרוסת, חוזר ומנער החרוסת, מברך ואוכל בלי הסבה. טיבול. כדי להמית הקפא והוא כנגד ביד חזקה שהכה מצרים להכניעם. ביהגר"א לעיל ד"ה עבדים היינו.

ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מרור.

מרור. יש מכתב מרעק"א מכתבי רע"א יב שכתב לאכול מרור כראוי וכשיעור, וכתב שמבטיח שמי שיאכלנו בשמחה לא יטעם בו מרירות כלל. ועי' בדברי המהרש"א הנ"ל שהמרור גם הוא אכילתו מוציאה מהטומאה.

כורך

כל אחד מהמסבים לוקח כזית מן המצה השלישית עם כזית מרור וכורכם יחד, אוכלים בהסבה ובלי ברכה. לפני אכלו אומר.

**זכר למקדש כהלל. כן עשה הלל בזמן שבית המקדש
היה קיים: היה כורך מצה ומרור ואוכל ביחד, לקיים
מה שנאמר: על מצות ומררים יאכלהו.**

כורך. הטור תעה בשם בעל המנהיג הקשה להרמב"ם שהצריך טיבול המצה בחרוסת הלא המצה זכר לגאולה והחרוסת זכר לשעבוד והטיט, וכן הקשה הרדב"ז על הלל שכרך מצה ומרור, אך באמת על שניהם אנו מודים על השעבוד ועל הגאולה, הגדת אמרי אש בד"ה מצה זו שאנו אוכלים, ויש להוסיף שזו דרגה גבוהה יותר שרק אחרי כל האכילת מצה ומרור לבדם אנו יכולים להגיע להבנה זו להודות על השעבוד, וממעלות השעבוד כבר נתבאר במקובלים והובא לעיל שהוא לתקן את חטא אדה"ר ולזכננו מזוהמת הנחש, ועי' אוה"ח שמות יב, ח. [ובאמת החת"ס בהגהות השו"ע שם כתב דדברי הרמב"ם הם לטעם בגמ' דנקרא לחם עוני משום מה דרכו של עני בפרוסה אך למה שאנו אומרים מצה זו על שלא הספיק בצקם להחמיץ אין מקום לטיבול זה].

שלחן עזר

אוֹכְלִים וְשׁוֹתִים הַסְעוּדָה הָעֵרוּכָה וְנוֹהֲגִים לֵאכֹל תַּחֲלָה בִּיצִים מִבְּשָׁלוֹת. וְלֹא יֵאכֹל יוֹתֵר מִדִּי, שֶׁלֹּא תִהְיֶה עֲלֵיו אֲכִילַת אַפִּיקוֹמֶן אֲכִילָה גְּסָה. וּלְכַתְּחִילָה יֵאכֹל הַכֹּל בִּהְסִיבָהּ.

צפון

אַחֲרֵי גִמּוּר הַסְעוּדָה לִוְקַח כָּל אֶחָד מֵהַמְּסֻבִּים כִּזִּית מִהַמָּצָה שֶׁהִיתָה צְפוֹנָה לְאַפִּיקוֹמֶן וְאוֹכֵל מִמֶּנָּה כִּזִּית בִּהְסָבָה. וְצָרִיךְ לֵאכֹלָה קוֹדֵם חֲצוֹת הַלַּיְלָה. וְהֵנָּה מַעֲיָקֵר הַתִּיקוֹן שֶׁל הַלַּיְלָה הַזֶּה הוּא, לְהִרְאוֹת הַחִירוֹת שֶׁל הַנִּצְחוֹן, שֶׁנִּצַּח הַטּוֹב אֶת הָרָע, וְעַל יְדֵי זֶה נִשְׁבֵּר כַּח הַסְטֵרָא - אַחֲרָא וְנִכְנַעַת הַכִּנְעָה גְּדוּלָּה. וְהֵנָּה כִּזִּית הַמָּצָה שְׁאוֹכְלִים הוּא לְהַמְשִׁיךְ הַמִּזְוֶן הַמְּקוּדָּשׁ, הַמְּחַזֵּק הַיֵּצֶר הַטּוֹב שֶׁזָּכְרָנוּ. אַמֵּנָּה, כְּדֵי שִׁישָׁאֵר הַתִּיקוֹן לְכָל הַשָּׁנָה, צָרִיךְ לֵאכֹל הָאַפִּיקוֹמֶן אַחֲרָיִךְ, וְשֶׁלֹּא לֵאכֹל אַחֲרָיִךְ שׁוּם דָּבָר, שֶׁכֵּמוֹ שֶׁאֵין הַטַּעַם סוּר מִן הַפֶּה - כִּךְ אֵין הָאוֹר סוּר מִן הַנֶּשְׁמָה. מֵאַמֵּר הַחֲכָמָה לְרַמַּח"ל.

ברך

- מוֹזְגִין כּוֹס שְׁלִישִׁי וּמִבְּרָכִין בְּרֶכֶת הַמִּזְוֶן.

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוּבָה ה' אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הֵיִינוּ כְּחֻלָּמִים.
אֲזִי יִמְלֵא שְׁחוֹק פִּינוּ וְלִשְׁוֹנֵנוּ רִנָּה. אֲזִי יֹאמְרוּ בְּגוֹיִם:
הֲגִדִּיל ה' לַעֲשׂוֹת עִם אֱלֹהֵי. הֲגִדִּיל ה' לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ,
הֵיִינוּ שְׂמֵחִים. שׁוּבָה ה' אֶת שְׁבִיתֵנוּ כְּאַפִּיקִים בְּנֶגֶב.
הַזֵּרְעִים בְּדִמְעָה, בְּרִנָּה יִקְצְרוּ. הַלֹּחַד יִלָּךְ וּבִכָּה נִשָּׂא
מִשָּׁךְ הַזֵּרַע, בֹּא יְבֹא בְּרִנָּה נִשָּׂא אֶלְמֹתָיו.

- שְׁלֹשָׁה שְׁאֵכְלוּ כְּאֶחָד חֲבִיבִין לְזִמְנָא וְהַמִּזְוֶן פּוֹתֵחַ: רַבּוֹתֵי, נִבְרָךְ הַמְּסַבִּים עֲוֹנִים: יְהִי שֵׁם ה' מִבְּרָךְ מִעַתָּה וְעַד עוֹלָם.

הַמִּזְמָן אָמַר: בְּרִשּׁוֹת מֶרְנָן וְרַבָּנָן וְרַבּוֹתֵי, נִבְרַךְ [אֱלֹקֵינוּ] שְׂאֲכַלְנוּ מִשְׁלוֹ.
הַמַּסְבִּים עֲוִנִים:

בְּרוּךְ [אֱלֹקֵינוּ] שְׂאֲכַלְנוּ מִשְׁלוֹ וּבִטְוֹבוֹ חַיֵּינוּ

הַמִּזְמָן חוֹזֵר וְאָמַר

בְּרוּךְ [אֱלֹקֵינוּ] שְׂאֲכַלְנוּ מִשְׁלוֹ וּבִטְוֹבוֹ חַיֵּינוּ

בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַזֶּה אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ
בִּטְוֹבוֹ בְּחֵן בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים הוּא נוֹתֵן לָחֶם לְכֹל בֶּשֶׂר
כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד. וּבִטְוֹבוֹ הַגָּדוֹל תָּמִיד לֹא חָסַר לָנוּ,
וְאֵל יָחַסַּר לָנוּ מִזֶּזֶן לְעוֹלָם וָעֶד. בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל, כִּי
הוּא אֵל זֶן וּמִפְרָגִם לְכֹל וּמַטִּיב לְכֹל, וּמַכִּין מִזֶּזֶן לְכֹל
בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא. בְּרוּךְ אַתָּה ה' הַזֶּה אֶת הַכֹּל.

נוֹדָה לָךְ ה' אֱלֹקֵינוּ עַל שֶׁהִנַּחֲלָתָ לְאַבּוֹתֵינוּ אֶרֶץ חֲמֻדָּה
טוֹבָה וְרַחֲבָה וְעַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ ה' אֱלֹקֵינוּ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם, וּפְדִיתָנוּ מִבֵּית עֲבָדִים, וְעַל בְּרִיתְךָ שֶׁחֲתַמְתָּ
בְּבִשְׁרֵנוּ, וְעַל תּוֹרַתְךָ שֶׁלְּמַדְתָּנוּ, וְעַל חֻקֶּיךָ
שֶׁהוֹדַעְתָּנוּ, וְעַל חַיִּים חֵן וְחֶסֶד שֶׁחֻנַּנְתָּנוּ, וְעַל אֲכִילַת
מִזֶּזֶן שֶׁאַתָּה זֶן וּמִפְרָגִם אוֹתָנוּ תָּמִיד, בְּכֹל יוֹם וּבְכֹל עֵת
וּבְכֹל שָׁעָה:

וְעַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ. עֲנִינָא דְיוֹמָא, וְדַאי יֵשׁ לְכוּיִן בִּיּוֹתֵר בְּלִילָה זֶה בַּהוּדָאָה עַל יִצִּיאַת מִצְרַיִם.

וְעַל הַכֹּל ה' אֱלֹקֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ,
יִתְבָּרֶךְ שְׁמֶךָ בְּפִי כָל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: כִּכְתוּב,
וְאֲכַלְתָּ וְשִׂבַּעְתָּ וּבִרְכַּת אֵת ה' אֱלֹקֶיךָ עַל הָאֶרֶץ הַטּוֹבָה
אֲשֶׁר נָתַן לָךְ. בְּרוּךְ אַתָּה ה' עַל הָאֶרֶץ וְעַל הַמִּזֶּזֶן:

רַחֵם נָא ה' אֱלֹקֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ
וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדְךָ וְעַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחְךָ
וְעַל הַבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שְׁמֶךָ עָלָיו: אֱלֹקֵינוּ
אֲבִינוּ, רַעֲנוּ זִוְנֵנוּ פְּרִגְסֵנוּ וְכֻלְכָּלְנוּ וְהַרְוִיחֵנוּ, וְהַרְוִיחֵנוּ

לְנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ מִהֲרָה מְכַל צָרוֹתֵינוּ. וְנָא אֵל תַּצְרִיכֵנוּ
ה' אֱלֹהֵינוּ, לֹא לִידֵי מִתְנַת בֶּשֶׁר וְדָם וְלֹא לִידֵי
הַלְוָאתָם, כִּי אִם לִידֵךְ הַמְּלָאָה הַפְּתוּחָה הַקְּדוּשָׁה
וְהַרְחֲבָה, שְׁלֹא נִבְּוֹשׁ וְלֹא נִכָּלֵם לְעוֹלָם וָעֶד.

בִּשְׁבֹּת

מוֹסִיפִין:

רָצָה וְהַחֲלִיצֵנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וּבְמִצְוֹת יוֹם הַשַּׁבָּת הַגָּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ הַזֶּה. כִּי יוֹם זֶה גָּדוֹל וְקְדוֹשׁ הוּא
לְפָנֶיךָ לְשֹׁבֵת בּוֹ וְלַנּוֹחַ בּוֹ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוֹתֶיךָ וְכִבְרִיּוֹתֶיךָ הֵנִיחַ לָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ שְׁלֹא תֵּהָא צָרָה וְיָגוֹן וְאִנְחָה בְּיוֹם
מְנוּחָתֵנוּ. וְהִרְאֵנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ בְּנִחְמַת צִיּוֹן עִירֶךָ וּבְכִנּוּן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קֹדֶשְׁךָ כִּי אַתָּה הוּא בַּעַל הַיְּשׁוּעוֹת וּבַעַל
הַנְּחֻמּוֹת.

אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, יַעֲלֶה וְיִבֹּא וְיַגִּיעַ וְיִרְאֶה וְיִרְצֶה
וְיִשְׁמַע וְיִפְקֹד וְיִזְכֹּר זְכוּרֵינוּ וּפְקֻדוֹתֵינוּ, וְזִכְרוֹן
אֲבוֹתֵינוּ, וְזִכְרוֹן מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עֲבָדְךָ, וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם
עִיר קֹדֶשְׁךָ, וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ,
לְפִלִּיטָה לְטוֹבָה לְחַן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים, לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם
בְּיוֹם חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה זְכוּרֵנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה
וּפְקֻדָּנוּ בּוֹ לְבִרְכָּה וְהוֹשִׁיעֵנוּ בּוֹ לְחַיִּים. וּבְדָבָר יִשׁוּעָה
וּרְחֻמִּים חוּס וְחַנּוּן וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ, כִּי אֵלֶיךָ
עֲנִינּוּ, כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אַתָּה.

וּבִגְוֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה
ה' בּוֹנֵה בְּרַחֲמָיו יְרוּשָׁלַיִם. אָמֵן.

בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הָאֵל אֲבִינוּ מִלְכֵנוּ
אֲדִירֵנוּ בּוֹרְאֵנוּ גֹאֲלֵנוּ יוֹצְרֵנוּ קְדוֹשֵׁנוּ קְדוֹשׁ יַעֲקֹב
רוֹעֵנוּ רוֹעֵה יִשְׂרָאֵל הַמֶּלֶךְ הַטוֹב וְהַמְּטִיב לְכָל שְׂבָכָל
יוֹם וַיּוֹם הוּא הַטֵּיב, הוּא מְטִיב, הוּא יִיטִיב לָנוּ. הוּא
גֹּמְלֵנוּ הוּא גּוֹמְלֵנוּ הוּא יְגַמְלֵנוּ לָעֵד, לְחַן וּלְחֶסֶד
וּלְרַחֲמִים וּלְרוּחַ הַצֶּלֶה וְהַצִּלָּה, בְּרַכָּה וְיִשׁוּעָה נְחֻמָּה
פְּרִנְסָה וְכִלְכִּלָּה וּרְחֻמִּים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְכָל טוֹב, וּמְכַל
טוֹב לְעוֹלָם עַל יְחֻסָּדֵנוּ.

הַרְחֵמֵן הוּא יִמְלֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד.

הַרְחֵמֵן הוּא יִתְבָּרֵךְ בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ.

הַרְחֵמֵן הוּא יִשְׁתַּבַּח לְדוֹר דּוֹרִים, וַיִּתְפָּאֵר בָּנוּ לְעַד
וּלְנֶצַח נְצָחִים, וַיִּתְהַדָּר בָּנוּ לְעַד וּלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים.

הַרְחֵמֵן הוּא יִפְרֹנְסֵנוּ בְּכָבוֹד.

הַרְחֵמֵן הוּא יִשְׁבּוֹר עָלֵנוּ מֵעַל צוֹאֲרָנוּ, וְהוּא יוֹלִיכֵנוּ
קוֹמָמִיּוֹת לְאֶרֶצֵּנוּ.

הַרְחֵמֵן הוּא יִשְׁלַח לָנוּ בְּרָכָה מְרֻבָּה בְּבֵית הַזֶּה, וְעַל
שְׁלַחַן זֶה שְׂאֻכְלָנוּ עָלָיו.

הַרְחֵמֵן הוּא יִשְׁלַח לָנוּ אֶת אֱלֹהֵינוּ הַנִּכְיָא זְכוֹר לְטוֹב,
וַיִּבְשֹׁר לָנוּ בְּשׁוֹרֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנַחֲמוֹת.

הַרְחֵמֵן הוּא יְבָרֵךְ אֶת (אָבִי מוֹרִי) בֶּעַל הַבֵּית הַזֶּה. וְאֶת
(אִמִּי מוֹרֵתִי) בֶּעַלֹת הַבֵּית הַזֶּה, אוֹתָם וְאֶת בֵּיתָם וְאֶת
זֶרְעָם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם. אוֹתָנוּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָנוּ, כְּמוֹ
שְׁנַתְכֶרְכוּ אֲבוֹתֵינוּ אֲבֹרָהֶם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב בְּכָל מָכַל כָּל,
כֵּן יְבָרֵךְ אוֹתָנוּ כְּלָנוּ יַחַד בְּבְרָכָה שְׁלֵמָה, וְנֹאמֵר, אָמֵן.

בְּמִדּוֹם יִלְמְדוּ עֲלֵיהֶם וְעָלֵינוּ זְכוֹת שְׁתֵּהא לְמִשְׁמֶרֶת
שְׁלוֹם. וְנִשְׂא בְרָכָה מֵאֵת ה', וְצִדְקָה מֵאֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל,
וְנִמְצָא חַן וְשִׁכָּל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹקִים וָאָדָם.

בְּשִׁבְתָּ: הַרְחֵמֵן הוּא יִנְחִילָנוּ יוֹם שְׁכָלוֹ שֶׁבֶת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי
הָעוֹלָמִים.

הַרְחֵמֵן הוּא יִנְחִילֵנוּ יוֹם שְׁכָלוּ טוֹב. (יוֹם שְׁכָלוּ אֲרוּךְ.
יוֹם שְׁצַדִּיקִים יוֹשְׁבִים וְעִטְרוֹתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶם וְנִהְנִים
מִזֵּיו הַשְׂכִּינָה וַיְהִי חֶלְקֵנוּ עִמָּהֶם)

הַרְחֵמֵן הוּא יִזְכֵּנוּ לִימּוֹת הַמָּשִׁיחַ וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

מִגְדוֹל יִשׁוּעוֹת מִלְכוֹ וְעֵשָׂה חֶסֶד לְמַשִּׁיחוֹ לְדוֹד
וּלְזָרְעוֹ עַד עוֹלָם. עֵשָׂה שְׁלוֹם בְּמִרוּמָיו, הוּא יַעֲשֶׂה
שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאֻמָּרוֹ, אָמֵן.

יֵרָאוּ אֶת ה' קִדְשָׁיו, כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירְאָיו. כְּפִירִים רָשׁוּ
וְרַעֲבוּ, וְדֹרְשֵׁי ה' לֹא יַחְסְרוּ כָּל טוֹב. הוֹדוּ לַה' כִּי טוֹב
כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד. פּוֹתַח אֶת יָדָךְ, וּמִשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רִצּוֹן.
בְּרוּךְ הַגִּבּוֹר אֲשֶׁר יִבְטַח בָּהּ, וַהֲיָה ה' מִבְטָחוֹ. נַעֲר
הָיִיתִי גַם זָקֵנְתִּי, וְלֹא רָאִיתִי צָדִיק נִעְזֵב, וְזָרְעוֹ מִבְּקֶשׁ
לָחֶם. ה' עֲזָרְנוּ יְתֵן, ה' יִבְרַךְ אֶת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם.

הַנְּי מוֹכֵן וּמִזְמֵן לְקִים מִצּוֹת כּוֹס שְׁלִישִׁי שֶׁהוּא כְּנֶגֶד בְּשׁוֹרֵת הַיְּשׁוּעָה, שְׁאֵמֵר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל וְגֵאֻלְתִּי
אֶתְכֶם בְּזֶרַע נְטוּיָה וּבְשִׁפְטִים גְּדוּלִים.

בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרֵי הַגֶּפֶן.

שׁוֹתִין בְּהִסָּבֵת שְׁמַאל.

פּוֹתַחִים הַדֶּלֶת לַהֲרָאוֹת שֶׁהִלִּילָה מְשׁוּמֵר מִן הַמַּזִּיקִים, שׁו"ע. שֶׁהֵבֵן תְּמָה אֵיךְ מוֹזִגִים הַכּוֹס הַרְבִּיעִי וְלֹא חֲשָׁשׁוּ
לְזוּגוֹת וּלְכֵן פּוֹתַחִים הַדֶּלֶת לֹמֵר שְׁאֵין חֲשַׁשׁ זֶה בְּלִיל הַסֹּדֵר כַּמְבוֹאֵר בַּגִּמ' פִּסְחִים קֹט. בֵּית הַלּוֹי פִּרְשֵׁת בֹּא.

שִׁפְךָ חֲמַתְךָ אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּךָ וְעַל מַמְלָכוֹת
אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרְאוּ. כִּי אָכַל אֶת יַעֲקֹב וְאֶת נֹוֶהוּ
הַשִּׁמּוֹ. שִׁפְךָ עֲלֵיהֶם זַעֲמָךְ וַחֲרוֹן אַפְּךָ יִשִּׁיגֵם. תִּרְדֹּף
בְּאַף וּתְשַׁמִּידֵם מִתַּחַת שָׁמַי ה'.

שִׁפּוֹךְ חֲמַתְךָ. בִּיֵּאֵר הַגִּר"א בְּסִי' תַעֲזֹ וּבִהַגְדָתוֹ שְׁאֻמְרִים זֹאת כֹּאֵן מִכִּיוּן שְׁבָאִים לֹמֵר חֲצִי הַשָּׁנִי שֶׁל הַהֶלֶל דְּקָאֵי
עַל זְמַן הַגְלוּת עֲכָשְׁיוֹ וְעַל הָעֵתִיד שִׁיגָאֻלָּנוּ ה', וְאֵין מִתְרוֹמֵם קִרְנֵי הַצַּדִּיקִים עַד שִׁיכְלוּ הַפּוֹשְׁעִים וּלְכֵן מִקְדִּימִים
לְבַקֵּשׁ עַל זֶה. וְכַתֵּב הַר"ן רִישׁ עֲרֵבִי פִּסְחִים שְׁכִיוּן שֶׁד' כּוֹסוֹת הֵם גַּם כְּנֶגֶד כּוֹסוֹת הַתְּרַעֲלָה שֶׁעֵתִיד הַקֶּב"ה
לְהַשְׁקוֹת אֶת הָאוּמוֹת לְכֵן אוֹמְרִים שִׁפּוֹךְ חֲמַתְךָ בְּכּוֹס רְבִיעִי, וְיֵשׁ לְהוֹסִיף לְבֹאֵר עוֹד ע"פ דְּבַרֵּי הַרְמַח"ל בְּמֵאֵמֵר
הַחֲכָמָה שֶׁע"י מַעֲשֵׂינוּ בְּלִילָה זֶה אֲנוּ מַסִּיעֵם לְהַכְרִית הַסִּט"א כַּמְכָּה בַּעֲץ עַד כִּיתוֹתוֹ, א"כ שִׁיךְ בִּיּוֹתֵר לְבַקֵּשׁ
שִׁיּוּשֶׁם הַתִּיקוֹן.

הלל

משלימים את קריאת ההלל

לֹא לָנוּ, ה', לֹא לָנוּ, כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כְּבוֹד, עַל חֲסִדְךָ, עַל
אֲמֶתְךָ. לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם: אֵיחָה נָא אֱלֹקֵיהֶם וְאֱלֹקֵינוּ
בְּשָׁמַיִם, כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ עָשָׂה. עֲצִבֵיהֶם כָּסַף וְזָהָב
מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם. פֶּה לָהֶם וְלֹא יִדְבְּרוּ, עֵינֵי לָהֶם וְלֹא
יֵרְאוּ. אֲזַנִּים לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ, אֶף לָהֶם וְלֹא יִרְחֹחוּ.
יְדֵיהֶם וְלֹא יִמְיָשׁוּן, רַגְלֵיהֶם וְלֹא יִהְלְכוּ, לֹא יִהְגּוּ
בְּגִרוֹנָם. כְּמוֹתָם יִהְיוּ עֹשִׂיהֶם, כֹּל אֲשֶׁר בְּטַח בָּהֶם.
יִשְׂרָאֵל בְּטַח בָּה', עֲזָרָם וּמִגְנָם הוּא. בֵּית אֶהְרֹן בְּטַחוֹ
בָּה', עֲזָרָם וּמִגְנָם הוּא. יֵרָאִי ה' בְּטַחוֹ בָּה', עֲזָרָם וּמִגְנָם
הוּא.

פה להם, עינים להם, אזנים להם, ידיהם ולא ימישון רגליהם ולא יהלכו. ראיתי בשם הגר"א שביאר שינוי הלשון שלא כתוב רגלים להם וידים להם דקיימ"ל ביו"ד קמא, ב המוצא שברי צלמים מושלכים, או בתוך שברי נחושת, או אפילו שברי עבודת כוכבים עצמן, מותרים. אבל מצא תבנית יד או רגל והוא עומד על בסיסו, אסור. והטעם דיד או רגל נעבדים בעצמם, ממילא אין לומר יד להם כי היד בעצמה היא ע"ז. ראיתי באיזה ספר שביאר דהנה מבואר בגמ' ע"ז נה שהולכים לע"ז ומתרפאים ועשה כן הקב"ה כדי להטעות עובדיהם ומסבב הקב"ה שמי שנגזר עליו להתרפא ילך בדיוק אז לע"ז, וממילא פה להם היינו כמו שבקדושה יש בחינת פה ויד ועין וכו' והכוונה אל פעולותיו כך לע"ז יש פעולות הכל כמו בקדושה, אבל הם לא ידברו, כי באמת אין בכח הע"ז לפעול כלום רק כאילו פעלה וכנ"ל.

ה' זָכְרָנוּ יְבוֹרֶךְ. יְבוֹרֶךְ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל, יְבוֹרֶךְ אֶת בֵּית
אֶהְרֹן, יְבוֹרֶךְ יֵרָאִי ה', הַקְטָנִים עִם הַגְּדֹלִים. יִסֹּף ה'
עֲלֵיכֶם, עֲלֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם. בְּרוּכִים אַתֶּם לַה', עָשָׂה
שָׁמַיִם וָאָרֶץ. הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַה' וְהָאָרֶץ נָתַן לַבְּנֵי
אָדָם. לֹא הִמָּתִים יִהְלְלוּ יָהּ וְלֹא כָּל יְרֵדֵי דוֹמָה. וְאִנְחָנוּ
נְבוֹרֶךְ יָהּ מִעַתָּה וְעַד עוֹלָם. הִלְלוּיָהּ.

ה' זכרנו יבורך. קאי אדלעיל פה להם ולא ידברו, אבל ה' יבורך. ראב"ן.
יבורך את בית ישראל. אלו הנשים, זוה"ק, חלק ג, קיז:.
הקטנים עם הגדולים. בזכות הגדולים. זהר שם.

אֶהְבֶּתִּי כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת קוֹלִי, תַּחֲנוּנֵי. כִּי הִטָּה אָזְנוֹ לִי
וּבִימֵי אֶקְרָא. אֶפְפוּנֵי חֲבִלֵי מוֹת וּמִצְדֵי שְׂאוּל מִצְאוּנִי,
צָרָה וַיִּגְוֶן אֶמְצָא. וּבִשְׁם ה' אֶקְרָא: אֲנֹא ה' מִלְטָה
נַפְשִׁי, חֲנוּן ה' וְצַדִּיק, וְאֶלְקִינוּ מִרְחָם. שְׁמַר פִּתְאִים ה',
דְּלֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ. שׁוּבִי נַפְשִׁי לְמִנוּחַיִכִּי, כִּי ה' גָּמַל
עָלַיִכִּי. כִּי חִלְצָתָ נַפְשִׁי מִמָּוֶת, אֶת עֵינַי מִן דְּמָעָה, אֶת
רַגְלִי מִדָּחִי. אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי ה' בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים. הָאֲמֵנָתִי
כִּי אֲדַבֵּר, אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד. אֲנִי אֲמַרְתִּי בְּחַפְזִי כָּל הָאָדָם
כֹּזֵב.

אהבתי כי ישמע. מוסב על למעלה שאמר עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו, ואומר אהבתי כי
ישמע ה'. ראב"ן.
האמנתי כי אדבר. אמונה גדולה הייתה בליבי, כי הייתי אומר גם בתוקף הגלות את הפסוק הבא –
אני אמרתי בחפזי - לנוס מהאויבים – כל האדם כוזב. ע"פ מצודות שפירש כן על דהע"ה אך להמדרש דקאי על זמן הגלות
לכל ישראל יפורש כך.

מֶה אֲשִׁיב לֵה' כָּל תַּגְמוּלוֹהִי עָלַי. כּוֹס יִשׁוּעוֹת אֲשָׂא
וּבִשְׁם ה' אֶקְרָא. נִדְרֵי לֵה' אֲשִׁלֵּם נִגְדָה נָא לְכָל עַמּוֹ.
יָקָר בְּעֵינַי ה' הַמּוֹתָה לַחֲסִידָיו. אֲנֹא ה' כִּי אֲנִי עֲבָדְךָ,
אֲנִי עֲבָדְךָ בֶּן אֲמָתְךָ, פִּתְחָתָ לְמוֹסְרִי. לָךְ אֲזַבֵּחַ זֶבַח
תּוֹדָה וּבִשְׁם ה' אֶקְרָא. נִדְרֵי לֵה' אֲשִׁלֵּם נִגְדָה נָא לְכָל
עַמּוֹ. בְּחִצְרוֹת בֵּית ה', בְּתוֹכִי יְרוּשָׁלַיִם. הִלְלוּיָהּ.

כוס ישועות אשא. פירש"י אביא הנסכים על התודות שנדרתי כמו שאמר להלן נדרי לה' אשלם. וידועים דברי
ה'?? שלכן היו מ' לחמים לתודה כדי שלא יוכל לגמרם לבד ביום ולילה ויצטרך לבקש מאחרים לאכול עמו
וישאלוהו על מה מביא תודה וע"ז יזכיר את החסד שגמל עמו ה'.

הִלְלוּ אֶת ה' כָּל גּוֹיִם, שִׁבְחוּהוּ כָּל הָאֲמִים. כִּי גִבּוֹר
עָלֵינוּ חֲסֵדוֹ, וְאַמֶּת ה' לְעוֹלָם. הִלְלוּיָהּ.

הללו את ה' כל גוים. שלעתיד יכירו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל ברך תשבע כל לשון.

קית. תחילתו מדבר מעניין ההודאה הגדולה שתהיה לעת"ל אחר ביאת המשיח והרמת קרן ישראל, ומפסוק
כל גוים על מלחמת גוג ומגוג.

הוֹדוּ לַה' כִּי טוֹב. כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:

יֹאמֶר נָא יִשְׂרָאֵל. כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:

יֹאמְרוּ נָא בֵּית אֶהֱרֹן. כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:

יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי ה'. כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:

יאמר נא ישראל כל"ח, יאמרו נא בית אהרן וכו'. ר"י אבן שועיב פרשת אמור, וכע"ז במהר"ל גבורות סד ביאר שכל אדם חייב להודות לקב"ה וכפי רוב טובתו עליו חייב יותר, ולכן האומות יודו ויהללו את ה' וישראל יותר כי נתיחדו בטובה מרובה, וכן עם בית אהרן היטיב יותר שזיכה אותם לעבוד לפניו ולכן צריכים הודאה מרובה יותר.

מִן הַמִּצָּר קָרָאתִי יְהוָה, עֲנֵנִי בַּמַּרְחֵב יְהוָה. ה' לִי, לֹא אֵירָא
מִה יַעֲשֶׂה לִי אָדָם, ה' לִי בַּעֲזָרִי וְאֲנִי אֶרְאֶה בְּשִׁנְאִי.
טוֹב לַחֲסוֹת בַּה' מִבֶּטַח בָּאָדָם. טוֹב לַחֲסוֹת בַּה' מִבֶּטַח
בַּנְּדִיכִים.

לימות גוג ומגוג

כָּל גּוֹיִם סִבְבוּנִי, בְּשֵׁם ה' כִּי אֲמִילָם. סִבְבוּנִי גַם סִבְבוּנִי,
בְּשֵׁם ה' כִּי אֲמִילָם. סִבְבוּנִי כְּדֹבְרִים, דַּעְכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים,
בְּשֵׁם ה' כִּי אֲמִילָם. דַּחַח דְּחִיתָנִי לְנֶפֶל, וְה' עֲזָרָנִי. עֲזִי
וְזִמְרַת יְהוָה וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה. קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאֶהְלִי
צַדִּיקִים: יִמִּין ה' עֲשֶׂה חֵיל, יִמִּין ה' רוֹמְמָה, יִמִּין ה'
עֲשֶׂה חֵיל. לֹא אֲמוֹת כִּי אֶחְיֶה, וְאֶסְפֹּר מַעֲשֵׂי יְהוָה. יִסֹּר
יִסְרֵנִי יְהוָה, וְלִמּוֹת לֹא נִתְּנָנִי. פֶּתַח לִי שַׁעַר צֶדֶק, אֲבֹא
בָּם, אֹדְדָה יְהוָה. זֶה הַשַּׁעַר לַה', צַדִּיקִים יָבֹאוּ בּוֹ.

כל גוים סבבוני, סבוני גם סבבוני, סבוני כדבורים וכו'. במדרש תהלים כאן שלש פעמים עתידים גוג ומגוג לבוא על ישראל ולעלות על ירושלים וכו', פעם ראשונה הוא אומר כל גוים סבבוני, שהוא עתיד לכוּס כל האומות ולהעלותם לירושלים, שנאמר ועתה נאספו עליך גוים רבים (מיכה ד יא) וכו', לכך נאמר בשם ה' כי אמילם, פעם שניה אמר סבבוני גם סבבוני, שהוא עתיד להרגיש כל אומות העולם ולהעלותם לירושלים, שנאמר למה רגשו גוים (תהלים ב א) וכו', לכך נאמר בשם ה' כי אמילם. פעם שלישית הוא אומר סבבוני כדבורים, שהוא עתיד לפרוש ריש גמיות למדינות להוציא כרוזות, שנאמר קראו זאת בגוים קדשו מלחמה (יואל ד ט), וכו', לכך נאמר בשם ה' כי אמילם. אמילם. אכריתם, לשון ימולל ויבש. רש"י וראב"ע.

קול רינה וישועה באהלי צדיקים ימין ה' עושה חיל. שבחוץ תהא המלחמה החזקה ובפנים הצדיקים מרננים ושמחים על ישועת ה' בנצחון על גוג ומגוג. וכן יש לפרש בדברי המדרש כאן וז"ל אנשי ירושלים אומרים מבפנים קול רנה וישועה, ואנשי יהודה אומרים מבחוץ ימין ה' עושה חיל. אנשי ירושלים אומרים מבפנים ימין ה' רוממה, ואנשי יהודה אומרים מבחוץ ימין ה' עושה חיל. דאנשי ירושלים הם הצדיקים ואנשי יהודה הם הגיבורים העושים מלחמה בגוים.

לא אמות כי אחיה ואספר מעשי י-ה. כתב הרמב"ן סוף פרשת בא וכוונת כל המצות שנאמין באלקינו ונודה אליו שהוא בראנו, והיא כוונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין אל עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלקיו שבראו.

יסור יסרני י-ה ולמות לא נתנני. במדרש חביבין יסורין שהן מרצין כקרבנות, בקרבנות הוא אומר ונרצה לו לכפר עליו (ויקרא א ד), ובייסורין כתיב וכאב את בן ירצה (משלי ג יב). דבר אחר חביבין יסורין יותר מן הקרבנות, שחטאת ואשם אינן מכפרין אלא לאותה עבירה, שנאמר ונרצה לו לכפר עליו (ויקרא שם א), אבל הייסורין מכפרין על הכל, הוי יסור יסרני י-ה, עכ"ל, מפרש שע"י מה שיסרני למוות לא נתנני.

אֹדֶךְ כִּי עֲנִיתִנִי וְתָהִי לִי לִישׁוּעָה. אֹדֶךְ כִּי עֲנִיתִנִי
וְתָהִי לִי לִישׁוּעָה. אֲכֹן מֵאֶסֶר הַבּוֹנִים הִיתָה לְרֹאשׁ פָּנָה.
אֲכֹן מֵאֶסֶר הַבּוֹנִים הִיתָה לְרֹאשׁ פָּנָה. מֵאֵת ה' הִיתָה
זֹאת הִיא נִפְלְאוֹת בְּעֵינֵינוּ. מֵאֵת ה' הִיתָה זֹאת הִיא
נִפְלְאוֹת בְּעֵינֵינוּ.

אודך כי עניתני. רבנו ירוחם ביאר שכמו במכה המתחילה להגליד שאין להבחין אם זה נחשב מכה או רפואה כך הם כל היסורים שהקב"ה שולח, ואומרים אודך כי עניתני גם על העינוי. [ויש להעיר דלכאורה פשוטו של עניתני לשון ענייה לא עינוי¹²]

אָנָּה ה' הוֹשִׁיעָה נָּא: אָנָּה ה' הוֹשִׁיעָה נָּא:
אָנָּה ה' הַצְּלִיחָה נָּא: אָנָּה ה' הַצְּלִיחָה נָּא:

אנא ה' הושיעה נא. שמעתי מר"י דיויד בשם הגר"י הוטנר שכשאומרים פרק זה בתהלים מכוונים על ישועה בעלמא אך כשאומרים בהלל צריך לכוין שיושיענו כדי שנוכל להללו על הישועה.

בְּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם ה', בִּרְכָנוּכֶם מִבֵּית ה'. בְּרוּךְ הַבָּא
בְּשֵׁם ה', בִּרְכָנוּכֶם מִבֵּית ה'. אֵל ה' וַיָּאֵר לָנוּ, אֲסָרוּ חַג
בְּעֵבְתֵינוּ עַד קִרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ. אֵל ה' וַיָּאֵר לָנוּ, אֲסָרוּ חַג
בְּעֵבְתֵינוּ עַד קִרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ.

זה לעתיד לבא

¹² אכן כן דרשו במדרש תלים אודך כי עניתני ותהי לי לישועה. למה הדבר דומה לאחד שהתקין אנפריא שלו לצאת בשיירה, ולפרוש במדינה, הכהו קוץ, עקצתו עקרב, אחזתו חמה, הניחוהו והלכו להם, התחיל מצער עצמו לפני הקדוש ברוך הוא, ואמר לפניו מה חטאתי, ומה עונותי, לא באו ימים רבים, עד שבא שמועה שנאבדה אותה שיירה ונהפכה אותה, התחיל מודה ומשבח לפני הקדוש ברוך הוא, ואומר לפניו אילו הייתי ביניהם הייתי כאחד מהם, שנאמר ואמרת ביום ההוא אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני (ישעיה יב א).

אֱלִי אֶתָּה וְאוֹדֶךָ, אֱלֹקֵי - אֲרוֹמְמֶךָ. אֱלִי אֶתָּה וְאוֹדֶךָ,
אֱלֹקֵי - אֲרוֹמְמֶךָ. הוֹדוּ לָהּ כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ.
הוֹדוּ לָהּ כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ.

א-לי אתה ואודך. זה לעתיד לבא, ויש לבאר כאן הפסוקים על פי התקדמות בגילוי ה' וחסדו, א-ל ה' ויאר לנו מידת א-ל היא רמז למידת החסד [כמבואר בספה"ק] וזה בימות המשיח אחר המלחמות ומודים לה' על האור שהאיר פניו אלינו בכל הישועות שעשה עמנו, אח"כ לעתיד לבא שזה אחרי התיקון השלם וגילוי מלכותו באלף השביעי אנו מודים גם על מידת הדין כי אנו מבינים שהיא גם לטובה לזכך ולהביאנו ישר ליהנות מזיו השכינה וזהו א-לי אתה [חסד] ואודך, א-להי [דין] ארוממך, ושוב דרגתנו עולה ומבינים שאין דין כלל וכל הדין היה חלק מהטבה כמו הכאב בתהליך ריפוי אצל רופא שאינו עונש לצורך תיקון אלא חלק מהתיקון עצמו ושוב אומרים הודו לה' [חסד] כי טוב כי לעולם חסדו – יש רק טוב.

יְהַלְלוּךָ ה' אֱלֹקֵינוּ כָּל מַעֲשֶׂיךָ, וַחֲסִידֶיךָ צְדִיקִים עוֹשֵׂי
רְצוֹנְךָ, וְכָל עַמֶּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרָנָה יוֹדוּ וַיְבָרְכוּ,
וַיִּשְׁבְּחוּ וַיִּפְאֲרוּ, וַיְרוֹמְמוּ וַיַּעֲרִיצוּ, וַיִּקְדִּישׁוּ וַיִּמְלִיכוּ
אֶת שִׁמְךָ, מִלְּכֵנוּ. כִּי לָךְ טוֹב לַהֲוֹדוֹת וּלְשַׁמֵּךְ נֶאֱמָה
לְזֵמֶר, כִּי מַעֲוֹלָם וְעַד עוֹלָם אֶתָּה אֵל.

הלל הגדול
פסחים קיח.

הוֹדוּ לָהּ כִּי-טוֹב. כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
הוֹדוּ לְאֱלֹקֵי הָאֱלֹקִים. כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
הוֹדוּ לְאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים. כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
לַעֲשֵׂה נִפְלְאוֹת גְּדֻלוֹת לְבָדוֹ. כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
לַעֲשֵׂה הַשָּׁמַיִם בְּתִבְוֵנָה. כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
לְדוֹקֵעַ הָאָרֶץ עַל הַמַּיִם. כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
לַעֲשֵׂה אוֹרִים גְּדֻלִּים. כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
אֶת הַשֶּׁמֶשׁ לְמַמְשָׁלַת בַּיּוֹם. כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
אֶת הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים לְמַמְשָׁלוֹת בַּלַּיְלָה. כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
לְמַכָּה מִצָּרִים בְּבִכּוּרֵיהֶם. כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם. כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
בְּיַד חֲזָקָה וּבְזִרְעָה נְטוּיָה. כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:

לגזור ים סוף לגזרים. כי לעולם חסדו:
 והעביר ישראל בתוכו. כי לעולם חסדו:
 ונער פרעה וחילו בים סוף. כי לעולם חסדו:
 למוליך עמו במדבר. כי לעולם חסדו:
 למכה מלכים גדלים. כי לעולם חסדו:
 ויהרג מלכים אדירים. כי לעולם חסדו:
 לסיחון מלך האמרי. כי לעולם חסדו:
 ולעוג מלך הבשן. כי לעולם חסדו:
 ונתן ארצם לנחלה. כי לעולם חסדו:
 נחלה לישראל עבדו. כי לעולם חסדו:
 שבשפלנו זכר לנו. כי לעולם חסדו:
 ויפרקנו מצרינו. כי לעולם חסדו:
 נותן לחם לכל בשר. כי לעולם חסדו:
 הודו לאל השמים. כי לעולם חסדו:

נשמת כל חי תברך את שמך, ה' אלקינו, ורוח כל
 בשר תפאר ותרום זכרך, מלכנו, תמיד. מן העולם
 ועד העולם אתה אל, ומבלעדיך אין לנו מלך גואל
 ומושיע, פודה ומציל ומפרנס ומרחם בכל עת צרה
 וצוקה. אין לנו מלך אלא אתה. אלקי הראשונים
 והאחרונים, אלוה כל בריות, אדון כל תולדות,
 המהלל ברב התשבחות, המנהיג עולמו בחסד
 ובריותיו ברחמים. וה' לא ינום ולא יישן - המעורר
 ישנים והמקיץ נרדמים, והמשיח אלמים והמתיר
 אסורים והסומך נופלים והזוקף כפופים. לך לבדך
 אנחנו מודים.

אלו פינו מלא שירה כים, ולשונו רנה כהמון גליו,
ושפתותינו שבה כמרחבי רקיע, ועינינו מאירות
כשמש וכירח, וידינו פרושות כנשרי שמים, ורגלינו
קלות כאילות - אין אנחנו מספיקים להודות לך, ה'
אלקינו ואלקי אבותינו, ולברך, את שמך על אחת,
מאלף אלף, אלפי אלפים ורבי רבבות פעמים, הטובות
שעשית עם אבותינו ועמנו. ממצרים גאלתנו, ה'
אלקינו, ומבית עבדים פדיתנו, ברעב זנתנו ובשבע
כלכלתנו, מחרב הצלתנו ומדבר מלטתנו, ומחלים
רעים ונאמנים דליתנו. עד הנה עזרנו רחמך ולא
עזבונו חסדיך, ואל תטשנו, ה' אלקינו, לנצח. על כן
אברים שפלגת בנו ורוח ונשמה שנפחת באפינו
ולשון אשר שמת בפינו - הן הם יודו ויברכו וישבחו
ויפארו וירוממו ויעריצו ויקדישו וימליכו את שמך
מלכנו. כי כל פה לך יודה, וכל לשון לך תשבע, וכל
ברך לך תכרע, וכל קומה לפניך תשתחוה, וכל לבבות
ייראוך, וכל קרב וכליות יזמרו לשמך, כדבר שכתוב,
כל עצמתי תאמנה ה', מי כמוך מציל עני מחזק ממנו
ועני ואביון מגזלו. מי ידמה לך ומי ישוה לך ומי יערך
לך האל הגדול, הגבור והנורא, אל עליון, קנה שמים
וארץ.

נהללך ונשבחך ונפאריך ונברך את שם קדשך,
כאמור: לדוד, ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם
קדשו.

האל בתעצמות עוז, הגדול בכבוד שמך, הגבור לנצח
והנורא בנוראותיה, המלך היושב על כסא רם ונשא.

שׁוֹכֵן עַד מְרוֹם וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ. וְכָתוּב: רִנְנוּ צַדִּיקִים בָּה',
לְיִשְׂרָאֵל נְאוּה תִּהְיֶה.

בְּפִי	יִשְׂרָאֵל	תִּתְהַלֵּל
וּבְדַבְרִי	צַדִּיקִים	תִּתְכַבֵּד
וּבְלִשׁוֹן	חֲסִידִים	תִּתְרוֹמֵם
וּבִקְרֹב קְדוֹשִׁים תִּתְקַדֵּשׁ		

וּבִמְקַהֲלוֹת רִבְבוֹת עָמָד בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יִתְפָּאֵר
שְׁמֹךְ, מִלִּפְנֵינוּ, בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, שְׁכֵן חוֹבֵת כָּל הַיְצוֹרִים
לִפְנֵיךְ, ה' אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל
לְשַׁבַּח, לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְהַדָּר לְכַבֵּד, לְעִלָּה וּלְקָלָם, עַל
כָּל דְּבָרֵי שִׁירֹת וְתַשְׁבְּחוֹת דָּוִד בֶּן יִשִׁי עַבְדְּךָ, מְשִׁיחֲךָ.

יִשְׁתַּבַּח שְׁמֹךְ לְעַד מִלִּפְנֵינוּ, הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקְדוֹשׁ
בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ, כִּי לָךְ נִאֲה, ה' אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ,
שִׁיר וְשִׁבְחָה, הִלֵּל וְזִמְרָה, עֶז וּמִמְשָׁלָה, נִצָּח, גְּדֻלָּה
וּגְבוּרָה, תִּתְהַלֵּל וְתִתְפָּאֵר, קְדוּשָׁה וּמְלָכוּת, בְּרָכוּת
וְהוֹדָאוֹת מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם. בְּרוּךְ אַתָּה ה', אֵל מֶלֶךְ
גָּדוֹל בְּתַשְׁבְּחוֹת, אֵל הַהוֹדָאוֹת, אֲדוֹן הַנִּפְלְאוֹת,
הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי זִמְרָה, מֶלֶךְ אֵל חַי הָעוֹלָמִים.

הַנְּנִי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְקִנְיָן מְצוּנֹת כּוֹס רְבִיעִי שֶׁהוּא כְּנֶגֶד בְּשׁוּרְת הַיְשׁוּעָה, שְׁאִמֵּר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל
וּלְקִנְיָתִי אֶתְכֶם לִי לְעַם וְהָיִיתִי לָכֶם לְאֱלֹקִים.

בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרֵי הַגֶּפֶן.

וְשׁוּתָה בְּהִסִּיבַת שְׁמָאֵל

ברוך אתה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, עַל הַגָּפֶן וְעַל פְּרֵי
הַגָּפֶן, וְעַל תְּנוּכַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֲמֵדָה טוֹבָה וְדַחְכָּה
שְׂרָצִית וְהַנְחָלָתָהּ לְאֲבוֹתֵינוּ לֶאֱכֹל מִפְּרִיָּהּ וּלְשַׁבֵּעַ
מִטּוֹבָהּ רַחֵם נָא ד' אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ וְעַל
יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדְךָ וְעַל מִזְבְּחֶךָ וְעַל
הַיְכָלְךָ וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ
וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ וְשִׁמְחָנוּ בְּבִנְיָנָהּ וְנֹאכַל מִפְּרִיָּהּ וְנִשְׂבַּע
מִטּוֹבָהּ וְנִבְרַכְךָ עָלֶיָּהּ בְּקֹדֶשׁהּ וּבְטַהֲרָהּ (בשבת: וְרָצָה וְהַחֲלִיצֵנוּ בַּיּוֹם
הַשַּׁבָּת הַזֶּה) וְשִׁמְחָנוּ בַּיּוֹם חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה, כִּי אַתָּה ה' טוֹב
וּמְטִיב לְכָל וְנוֹדֶה לְךָ עַל הָאֶרֶץ וְעַל פְּרֵי הַגָּפֶן. בְּרוּךְ
אַתָּה ה' עַל הַגָּפֶן וְעַל פְּרֵי הַגָּפֶן. (גַּפְנָה)

נרצה – פזמונים

סיום הקרובה לשבת הגדול אלוקים בצעריך לר' יוסף ב"ר שמואל טוב עלם מבעלי התוספות
חֲסַל סְדוּר פֶּסַח כְּהִלְכָתוֹ, כָּכָל מִשְׁפָּטוֹ וְחֻקָּתוֹ.
כַּאֲשֶׁר זָכִינוּ לְסִדֵּר אוֹתוֹ כֵּן נִזְכָּה לַעֲשׂוֹתוֹ.
זָךְ שׁוֹכֵן מְעוֹנָה, קוֹמֵם קָהֵל עֲדַת מִי מִנָּה.
בְּקִרְוֹב נִהַל נְטָעֵי כֹנֶה פְּדוּיִם לְצִיּוֹן בְּרָנָה.

שאלו את החיד"א (שו"ת חיים שאל ח"א סי' כ"ח) על מעשה באחד שאמר דברי זלזול בפיט חד גדיא וקם חכם ונידהו
האם נידוהו כדין וענה בתקיפות רבה שודאי ראוי לנדוהו וגם לקנסו ממון לעניינים, שהריהו מזלזל בכל גדולי
הדורות שאמרוהו וכן מביא שהרוקח כתב שפיטויי אשכנז מיוסדים בקבלה איש מפי איש תלמיד מרב וכו'.

בְּלִיל רֵאשׁוֹן אוֹמְרִים:

וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה

הַחֶלֶק הַחֲמִישִׁי בְּקִרְבָּה לַפֶּרֶשֶׁת בֵּא שְׁנוּהִיגִים בְּנֵי אֲשַׁכְּנֻז לְאוֹמְרָה בְּשַׁבַּת הַגָּדוֹל אֲנִי פִטְרִי רַחֲמֵתִים שְׁחִיבֵר הַפִּיטֵן הַקֶּדְמוֹן יִנִּי

וּבִכְן	וַיְהִי	בַּחֲצִי	הַלַּיְלָה
אֶז	רֹב	נְסִים	הַפְּלֹאֶת בַּלַּיְלָה,
בְּרֹאשׁ	אֲשֶׁמֹּדֶת	זֶה	הַלַּיְלָה,
גֵּר	צֶדֶק	נִצָּחַתוֹ	כְּנַחֲלֵק לוֹ לַיְלָה,
וַיְהִי	בַּחֲצִי		הַלַּיְלָה.
דִּנְתָּ	מֶלֶךְ	גֵּרֶר	בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה,
הַפְּחָדָת	אֲרָמִי	בְּאֶמֶשׁ	לַיְלָה,
וַיֵּשֶׁר	יִשְׂרָאֵל	לְמִלְאָךְ	וַיִּוְכַל לוֹ לַיְלָה,
וַיְהִי	בַּחֲצִי		הַלַּיְלָה.
זָרַע	בְּכוֹרֵי	פֶתֶרוֹס	מִחֲצֶת בַּחֲצִי הַלַּיְלָה,
חִילָם	לֹא	מִצָּאוֹ	בְּקוֹמָם בַּלַּיְלָה,
טִיסַת	נָגִיד	חֲרָשֶׁת	סְלִית בְּכוֹכְבֵי לַיְלָה,
וַיְהִי	בַּחֲצִי		הַלַּיְלָה.
יַעֲזַן	מִחֲרָף	לְנוֹפֶף	אוֹוִי, הוֹבֶשֶׁת פְּגִרֹו בַּלַּיְלָה,
כָּרַע	בֶּל וּמַצְבוֹ	בְּאִישׁוֹן לַיְלָה,	לְאִישׁ חֲמוּדוֹת נִגְלָה רִז
חֲזוֹת			לַיְלָה,
וַיְהִי	בַּחֲצִי		הַלַּיְלָה.
מִשְׁתַּכֵּד	בְּכָלִי	קֹדֶשׁ	נִהְרָג בּוֹ בַּלַּיְלָה,
נוֹשֵׁעַ	מִכּוֹר	אֲרִיֹּת	פּוֹתֵד בְּעֵתוֹתֵי לַיְלָה,
שְׁנֵאָה	נֶטֶר	אֲגָגִי	וְכֹתֵב סְפָרִים בַּלַּיְלָה,
וַיְהִי	בַּחֲצִי		הַלַּיְלָה.
עוֹרֶדֶת	נִצָּחַךְ	עָלָיו	בְּנֶדֶד שְׁנַת לַיְלָה,

פֹּדֶה תִּדְרוֹךְ לְשׁוֹמֵר מֶה מְלִילָה,
 צָרַח כְּשׁוֹמֵר וְשָׁח אֶתָּא בְּקָר וְגַם לִילָה,
 וַיְהִי בַּחֲצִי הַלֵּילָה.
 קָרַב יוֹם אֲשֶׁר הוּא לֹא יוֹם וְלֹא לִילָה,
 רַם הוֹדַע כִּי לֶךְ הַיּוֹם אֵף לֶךְ הַלֵּילָה,
 שׁוֹמְרִים הִפְקִד לְעִירָךְ כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלֵּילָה,
 תֹּאִיר כְּאוֹר יוֹם חֹשֶׁכֶת לִילָה,
 וַיְהִי בַּחֲצִי הַלֵּילָה.

בחו"ל בליל שני אומרים:

וְאִמְרָתָם זִבַּח פֶּסַח

החלק השישי בקרובה לשחרית יום ב' של פסח אמרים אשר בכושר שעשעת לר' אלעזר הקליר

וּבְכֵן וְאִמְרָתָם זִבַּח פֶּסַח
 אֲמִין גְּבוּרֹתֶיךָ הַפְּלֵאתָ בַּפֶּסַח,
 בְּרֹאשׁ כָּל מוֹעֲדוֹת נִשְׁאֵת פֶּסַח,
 גְּלִיתָ לְאַזְרָחִי חֲצוֹת לַיִל פֶּסַח,
 וְאִמְרָתָם זִבַּח פֶּסַח.

דִּלְתִּיו דִּפְקַתָּ כָּחַם הַיּוֹם בַּפֶּסַח,
 הִסְעִיד נּוֹצְצִים עֲגוֹת מִצּוֹת בַּפֶּסַח,
 וְאַל הִבְקֵר רֵץ זָכָר לְשׁוֹר עֲרָךְ פֶּסַח,
 וְאִמְרָתָם זִבַּח פֶּסַח.

זוֹעֵמוֹ סְדוּמִים וְלוֹהֵטוֹ בְּאֵשׁ בַּפֶּסַח,
 חֲלִץ לוֹט מֵהֶם וּמִצּוֹת אָפָה בִּקְץ פֶּסַח,
 טֹאטֵאת אֲדַמַּת מֶלֶךְ וְנָף בְּעֶבְרָךְ בַּפֶּסַח,
 וְאִמְרָתָם זִבַּח פֶּסַח.

יְהִי רֹאשׁ כָּל אוֹן מְחַצֵּת בְּלִיל שְׁמוֹר פֶּסַח,
 כְּבִיר, עַל בֶּן בְּכוֹר פִּסְחָתָ בָּדָם פֶּסַח,

לְבַלְתִּי תֵת מִשְׁחִית לָבָא בִּפְתָּחִי בַּפֶּסַח,
וְאִמְרָתָם זִבַּח פֶּסַח.

מִסְגֶּרֶת סִגְרָה בַּעֲתוֹתַי פֶּסַח,
נִשְׁמְדָה מִדִּין בְּצִלְלִי שְׁעוֹרֵי עֹמֶר פֶּסַח,
שׁוֹרְפוֹ מִשְׁמָנִי פוֹל וְלוֹד בִּיקָד יְקוֹד פֶּסַח,
וְאִמְרָתָם זִבַּח פֶּסַח.

עוֹד הַיּוֹם בָּנָב לַעֲמוֹד עַד גָּעָה עוֹנֶת פֶּסַח,
פֶּס יָד כְּתָבָה לְקַעֲקַע צוֹל בַּפֶּסַח,
צָפָה הַצִּפִּית עָרוֹךְ הַשְׁלָחַן בַּפֶּסַח,
וְאִמְרָתָם זִבַּח פֶּסַח.

קָהַל כְּנֶסֶה הִדָּסָה לְשֵׁלֶשׁ צוּם בַּפֶּסַח,
רֹאשׁ מִבֵּית רִשְׁעֵי מַחֲצֵת בְּעֵץ חֲמִשִּׁים בַּפֶּסַח,
שְׁתֵּי אֱלֹהִים רִנֵּעַ תְּבִיאָה לְעוֹצִית בַּפֶּסַח,
תַּעֲזוּ יָדָךְ וְתִרְוֹם יְמִינְךָ כִּלְיִל הַתְּקַדֵּשׁ חֹג פֶּסַח,
וְאִמְרָתָם זִבַּח פֶּסַח.

כִּי לֹא נִאָּה כִּי לֹא יֵאָה

מהר"ם מרוטנבורג נהג לאומרו ראה תשב"ץ קמן סי' צט אך לא ידוע מי חיברו ונמצא בשינויים רבים מהנוסח שלנו בספר
עץ חיים לר' יעקב חזן ב"ר יהודה מלינין

כִּי לֹא נִאָּה כִּי לֹא יֵאָה,

אֲדִיר בְּמִלּוּכָה, בַּחֲזוֹר כְּהִלְכָּה, גְּדוּדֵיו יֹאמְרוּ לוֹ:
לֵךְ וּלְךָ, לֵךְ כִּי לֵךְ, לֵךְ אַף לֵךְ, לֵךְ ה' הַמְּמַלְכָּה, כִּי לֹא
נִאָּה, כִּי לֹא יֵאָה.

דְּגוּל בְּמִלּוּכָה, הִדּוּר כְּהִלְכָּה, וְתִיקִיו יֹאמְרוּ לוֹ:
לֵךְ וּלְךָ, לֵךְ כִּי לֵךְ, לֵךְ אַף לֵךְ, לֵךְ ה' הַמְּמַלְכָּה, כִּי לֹא
נִאָּה, כִּי לֹא יֵאָה.

זכאי במלוכה, חסין כהלכה טפסריו יאמרו לו:
לך ולך, לך כי לך, לך אף לך, לך ה' הממלכה, כי לו
נאה, כי לו יאה.

יחיד במלוכה, כביר כהלכה למודיו יאמרו לו:
לך ולך, לך כי לך, לך אף לך, לך ה' הממלכה, כי לו
נאה, כי לו יאה.

מושל במלוכה, נודא כהלכה סביביו יאמרו לו:
לך ולך, לך כי לך, לך אף לך, לך ה' הממלכה, כי לו
נאה, כי לו יאה.

עניו במלוכה, פודה כהלכה צדיקיו יאמרו לו:
לך ולך, לך כי לך, לך אף לך, לך ה' הממלכה, כי לו
נאה, כי לו יאה.

קדוש במלוכה, רחום כהלכה שנאניו יאמרו לו:
לך ולך, לך כי לך, לך אף לך, לך ה' הממלכה, כי לו
נאה, כי לו יאה.

תקיף במלוכה, תומך כהלכה תמימיו יאמרו לו:
לך ולך, לך כי לך, לך אף לך, לך ה' הממלכה, כי לו
נאה, כי לו יאה.

אדיר הוא

נמצא במנהג קהילת אביניון שבצרפת הדרומית בין הזמירות ליום טוב ולא דווקא לפסח ובהגדות עתיקות נמצא פיוט זה
ונדפס לראשונה בהגדת פראג

אדיר הוא יבנה ביתו בקרוב.
במהרה, במהרה, בימינו בקרוב.
אל בנה, אל בנה, בנה ביתך בקרוב.

במהרה בימינו. בשם בעל מחצית השקל, שהנה יומו של הקב"ה אלף שנים, וארז"ל בגיטין מהרה דמרא עלמא
הוא תתנ"ב שנים, ועל כן אומרים במהרה בימינו ולא במהרה בימי הקב"ה, ואז יהיה בקרוב. חתן סופר.

בְּחֹרֵה הוּא, גְּדוֹל הוּא, דָּגוּל הוּא יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב.
בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב.
אֵל בָּנָה, אֵל בָּנָה, בָּנָה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.

הַדּוֹר הוּא, וְתֵיִקֵּן הוּא, זָכָאִי הוּא יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב.
בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב.
אֵל בָּנָה, אֵל בָּנָה, בָּנָה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.

חֲסִיד הוּא, טָהוֹר הוּא, יְחִיד הוּא יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב.
בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב.
אֵל בָּנָה, אֵל בָּנָה, בָּנָה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.

כַּבִּיר הוּא, לְמוֹד הוּא, מֶלֶךְ הוּא יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב.
בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב.
אֵל בָּנָה, אֵל בָּנָה, בָּנָה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.

נוֹרָא הוּא, שְׂגִיב הוּא, עֲזוּז הוּא יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב.
בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב.
אֵל בָּנָה, אֵל בָּנָה, בָּנָה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.

פּוֹדֶה הוּא, צַדִּיק הוּא, קְדוֹשׁ הוּא יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב.
בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב.
אֵל בָּנָה, אֵל בָּנָה, בָּנָה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.

רְחוּם הוּא, שְׂדֵי הוּא, תַּקִּיף הוּא יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב.
בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב.
אֵל בָּנָה, אֵל בָּנָה, בָּנָה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.

נִהְנוּ לְאוֹמְרוֹ בַּקְהִילוֹת עֲתִיקוֹת שְׁבָהוֹדוֹ בַּמַּעֲוֹדוֹת שֶׁבַת בַּשְּׁבָעֵת יָמֵי הַמַּשְׁתָּה וּבַסִּידוֹר כֹּתֵב יָד עֲתִיק נֶאֱמַר שְׁפִיזָה זֶה נִמְצָא
כֹּתוּב עַל קֶלֶף בְּבֵית מוֹדְרָשׁוֹ שֶׁל ר' אֶלְעָזָר רוֹקַח בִּגְרַמְיִיזָא

אַחַד מִי יוֹדֵעַ

אַחַד מִי יוֹדֵעַ?

אָחד אָנִי יוֹדֵעַ
אָחד אֱלֹקֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאָרֶץ.

שְׁנַיִם מִי יוֹדֵעַ?
שְׁנַיִם אָנִי יוֹדֵעַ: שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית. אָחד אֱלֹקֵינוּ
שְׁבַשְׁמִים וּבְאָרֶץ.

שְׁלֹשָׁה מִי יוֹדֵעַ?
שְׁלֹשָׁה אָנִי יוֹדֵעַ: שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית,
אָחד אֱלֹקֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאָרֶץ.

אַרְבַּע מִי יוֹדֵעַ?
אַרְבַּע אָנִי יוֹדֵעַ: אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי
לְחוֹת הַבְּרִית, אָחד אֱלֹקֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאָרֶץ.

חֲמִשָּׁה מִי יוֹדֵעַ?
חֲמִשָּׁה אָנִי יוֹדֵעַ: חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת,
שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית, אָחד אֱלֹקֵינוּ
שְׁבַשְׁמִים וּבְאָרֶץ.

שֵׁשׁ מִי יוֹדֵעַ?
שֵׁשׁ אָנִי יוֹדֵעַ: שֵׁשׁ סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי
תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית,
אָחד אֱלֹקֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאָרֶץ.

שִׁבְעָה מִי יוֹדֵעַ?
שִׁבְעָה אָנִי יוֹדֵעַ: שִׁבְעָה יָמֵי שַׁבָּת, שֵׁשׁ סְדְרֵי
מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה
אָבוֹת, שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית, אָחד אֱלֹקֵינוּ שְׁבַשְׁמִים
וּבְאָרֶץ.

שְׁמוֹנָה מִי יוֹדֵעַ?
שְׁמוֹנָה אָנִי יוֹדֵעַ: שְׁמוֹנָה יָמֵי מִלְלָה, שִׁבְעָה יָמֵי
שַׁבָּתָא, שֵׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה,
אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית, אֶחָד
אֱלֹקֵינוּ שֶׁבְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ.

תְּשַׁעָּה מִי יוֹדֵעַ?
תְּשַׁעָּה אָנִי יוֹדֵעַ: תְּשַׁעָּה יָרְחֵי לְדָה, שְׁמוֹנָה יָמֵי מִלְלָה,
שִׁבְעָה יָמֵי שַׁבָּתָא, שֵׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי
תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית,
אֶחָד אֱלֹקֵינוּ שֶׁבְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ.

עֲשָׂרָה מִי יוֹדֵעַ?
עֲשָׂרָה אָנִי יוֹדֵעַ: עֲשָׂרָה דְּבָרִיא, תְּשַׁעָּה יָרְחֵי לְדָה,
שְׁמוֹנָה יָמֵי מִלְלָה, שִׁבְעָה יָמֵי שַׁבָּתָא, שֵׁשָׁה סְדְרֵי
מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה
אָבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹקֵינוּ שֶׁבְּשָׁמַיִם
וּבָאָרֶץ.

אֶחָד עֹשֶׂר מִי יוֹדֵעַ?
אֶחָד עֹשֶׂר אָנִי יוֹדֵעַ: אֶחָד עֹשֶׂר כּוֹכְבֵּיא, עֲשָׂרָה
דְּבָרִיא, תְּשַׁעָּה יָרְחֵי לְדָה, שְׁמוֹנָה יָמֵי מִלְלָה, שִׁבְעָה
יָמֵי שַׁבָּתָא, שֵׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה,
אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית, אֶחָד
אֱלֹקֵינוּ שֶׁבְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ.

שְׁנַיִם עֹשֶׂר מִי יוֹדֵעַ?
שְׁנַיִם עֹשֶׂר אָנִי יוֹדֵעַ: שְׁנַיִם עֹשֶׂר שְׁבַטֵּיא, אֶחָד עֹשֶׂר
כּוֹכְבֵּיא, עֲשָׂרָה דְּבָרִיא, תְּשַׁעָּה יָרְחֵי לְדָה, שְׁמוֹנָה יָמֵי
מִלְלָה, שִׁבְעָה יָמֵי שַׁבָּתָא, שֵׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה

חומשי תורה, ארבע אמהות, שלשה אבות, שני לחות
הברית, אחד אלקינו שבשמים ובארץ.

שלשה עשר מי יודע?
שלשה עשר אני יודע: שלשה עשר מדיא. שנים עשר
שבטיא, אחד עשר כוכביא, עשרה דבריא, תשעה
ירחי לדה, שמונה ימי מילה, שבעה ימי שבתא, ששה
סדרי משנה, חמשה חומשי תורה, ארבע אמהות,
שלשה אבות, שני לחות הברית, אחד אלקינו
שבשמים ובארץ.

מובא בהגדת פראג מיוחס למחבר שחי בתקופת הופעת הפיוט לראשונה בדפוס אך במידור כתב יד עתיק מיוחס לתקופתו
של ר' אלעזר רוקח

חד גדיא

חד גדיא, דזבין אבא בתרי זוזי, חד גדיא, חד גדיא.
ואתא שונרא ואכלה לגדיא, דזבין אבא בתרי זוזי, חד
גדיא, חד גדיא.
ואתא כלבא ונשך לשונרא, דאכלה לגדיא, דזבין
אבא בתרי זוזי, חד גדיא, חד גדיא.
ואתא חוטרא והכה לכלבא, דנשך לשונרא, דאכלה
לגדיא, דזבין אבא בתרי זוזי, חד גדיא, חד גדיא.
ואתא נורא ושרף לחוטרא, דהכה לכלבא, דנשך
לשונרא, דאכלה לגדיא, דזבין אבא בתרי זוזי, חד
גדיא, חד גדיא.
ואתא מיא וכבה לנורא, דשרף לחוטרא, דהכה
לכלבא, דנשך לשונרא, דאכלה לגדיא, דזבין אבא
בתרי זוזי, חד גדיא, חד גדיא.

וְאַתָּא תוֹרָא וְשִׁתָּה לְמִיָּא, דְּכֻכָּה לְנוֹרָא, דְּשַׁרְף
לְחוּטְרָא, דְּהִכָּה לְכַלְבָּא, דְּנִשְׁךְ לְשׁוֹנְרָא, דְּאֹכְלָה
לְגַדְיָא, דְּזִבִּין אֲבָא בְּתָרֵי זִוְי, חַד גְּדִיָּא, חַד גְּדִיָּא.

וְאַתָּא הַשּׁוּחַט וְשִׁחַט לְתוֹרָא, דְּשִׁתָּה לְמִיָּא, דְּכֻכָּה
לְנוֹרָא, דְּשַׁרְף לְחוּטְרָא, דְּהִכָּה לְכַלְבָּא, דְּנִשְׁךְ
לְשׁוֹנְרָא, דְּאֹכְלָה לְגַדְיָא, דְּזִבִּין אֲבָא בְּתָרֵי זִוְי, חַד
גְּדִיָּא, חַד גְּדִיָּא.

וְאַתָּא מְלֶאךָ הַמּוֹת וְשִׁחַט לְשׁוּחַט, דְּשִׁחַט לְתוֹרָא,
דְּשִׁתָּה לְמִיָּא, דְּכֻכָּה לְנוֹרָא, דְּשַׁרְף לְחוּטְרָא, דְּהִכָּה
לְכַלְבָּא, דְּנִשְׁךְ לְשׁוֹנְרָא, דְּאֹכְלָה לְגַדְיָא, דְּזִבִּין אֲבָא
בְּתָרֵי זִוְי, חַד גְּדִיָּא, חַד גְּדִיָּא.

וְאַתָּא הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְשִׁחַט לְמְלֶאךָ הַמּוֹת, דְּשִׁחַט
לְשׁוּחַט, דְּשִׁחַט לְתוֹרָא, דְּשִׁתָּה לְמִיָּא, דְּכֻכָּה לְנוֹרָא,
דְּשַׁרְף לְחוּטְרָא, דְּהִכָּה לְכַלְבָּא, דְּנִשְׁךְ לְשׁוֹנְרָא,
דְּאֹכְלָה לְגַדְיָא, דְּזִבִּין אֲבָא בְּתָרֵי זִוְי, חַד גְּדִיָּא, חַד
גְּדִיָּא.

הקדמת הרב מרגליות

סדר "הגדה של פסח" הוא אחד השרידים המועטים מספרותינו העתיקה שכבר בימים קדמונים נכתב בספר:
עוד בהתקופה שנהג בחיים הכלל הידוע דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרם בכתב (גיטין ס' ע"א) וההיא
אגדתא הכותבה אין לו חלק בעוה"ב (ירושלמי שבת פט"ז ה"א) כבר אז היתה ההגדה של פסח כתובה בספר
ומצויה ביד העם כולו:

בעוד שעל שאר ספרי דאגדתא צווחו רבנן וקרו לון ספרי קוסמין (ירושלמי מעשרות פ"ג ה"ד) אך אגדתא של
פסח היא שיכלה להיות למשל על דבר העשוי להשאל ולהשכיר (עיין בבלי שבועות מו ע"ב) והיתה ההגדה פ'
כסדרי ברכות ותפלות ספרי שמוש שגם אז היו כתובים ומצויים ביד כל שדרות העם (ראה בבלי שבת קט"ו
ע"ב הברכות והקמיעין אין מצילין מפני הדליקה בשבת, והרבינו חננאל בעירובין מ' ע"ב מביא מירושלמי
אע"פ ששלחנו לכם סדר התפלות אל תשנו ממנהג אבותיכם, הובא גם במג"א ר"ס ס"ח, מוכח כסדרי תפילות
היו כתובים בספר), וכמו מגילת תענית שגם היא היתה כתובה ומונחת לפני התלמידים ראה בבלי עירובין
ס"ב סע"ב ואשר כתבתי בספרי יסוד המשנה ועריכתה (הוצאה שלישית) פרק א' אות נח,
ומטבעת ההגדה וסגנונה כמו שהיא לפנינו משאלות הבן עד סוף ברכת גאל ישראל נטבעה מרביתנו התנאים,
רובו בהיות עוד בית מקדשנו על מכונו, והשאר בדורות הראשונים אתרי חורבנו, כאשר יווכח כל מעיין
בהמקורות שציננתי בפנים:

והמתבונן ימצא שנטבעה בסגנון שנהגו אז מדי דרשם ברבים שבכדי לעניין השומעים ולהסב תשומת לבם להענין הנדרש עמד מתחילה אחד התלמידים ושאל שאילתא ואחרי כן פתח הרב ודרש בחרזו מענין לענין תבל דבריו בשבח התורה ולומדיה במדרש חכמים ושיחתן של אבות העולם עד אשר אחרי כל סביבותיו שב למקומו לענין שאילתא דשאלנא קדמיכון (ראה שבת ל ע"א שמחות ספ"י ובמדרשים) כן גם תכנית ההגדה של פסח שנטבעה בסגנון דרושו של גדול הבית, בעוד אשר בבי מדרשא יקום תלמיד וישאל כאן במסיבה משפחתית הבן שואל:

והנה שאלותיו של הבן המחכה לתשובת אביו הן אודות מצה מרור ופסח (ראה בפנים פסקא מה נשתנה), ובכן פתח האב ואמר עבדים היינו מתחיל בגנות ומספר והולך בהציעו דרושי התנאים הקדמונים עד אשר יסיים תשובתו עם דברי רבן גמליאל כי מי שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, השלשה דברים הם תשובת הבן השואל פסח מצה ומרור, ואז מתחיל בהלל ומסיים בברכת הגאולה:

וקפדו רבותינו מאד על מטבע זו לבלתי תשונה, וביחוד שלא ידלג אדם על הדרשות האלו לומר רק הפסוקים לבד כדרך הקראים, וכבר כתב רב נטרונאי גאון כי מי שמספר ביציאת מצרים ומדלג על אלו הדרשות אין צריך לומר שלא יצא אלא כל מי שעושה כן מין הוא וחלוק לב הוא וכופר בדברי חכמינו ז"ל ובזוה דברי משנה ותלמוד וחייבים כל הקהלות לנדותו ולהבדילו מקהל ישראל (סדור רב עמרם גאון):

ואחרי שיסדר שלחנו כדת היום ויברך, תקנו רבותינו גאוני ישראל אחרי ההלל המצרי והגדול וברכת השיר הנאמרים על הכוס הרביעי לומר עוד פיוטים שונים מהם נודעים לנו מחבריהם כהפייטן ינאי ותלמידו ר' אלעזר הקליר, ר' יוסף טוב עלם ועוד, ומהם פיוטים שנתקבלו בכל תפוצות ישראל אם כי מחבריהם לא נודעו לנו:

וגם על הוספות אלו קפדו גדולי ישראל שלא ידלגו, וגדול האחרונים מרן הג"ר חיים יוסף דוד אזולאי ז"ל נשאל באחד שהתלוצץ על פיוט חד גדיא שאומרים בערי אשכנז בליל התקדש החג ופער פיו עליהם וקם אחד מהחבורה ונדהו, אם נדויו נדוי או דילמא שלא היה חייב ונדהו שלא כהוגן והמנדה נלכד:

וזה אשר השיב (מובא בספרו שו"ת חיים שאל ח"א סי' כ"ח) כל כי האי מילתא פשיטא לפניו כי אנוש זה זד יהיר לץ מתלוצץ על מה שנהגו רבבות אלפי ישראל בערי פולין ואשכנז ואביזריהו ואשר לפניו בישראל גדולי עולם קדושי עליונים ודור דור וחכמי והן עוד היום לא אלמן ישראל כמה וכמה ראשי ישיבות וגאוני הזמן ה' עליהם יחיו וכולם אמרו ואומרים פיוט זה, ונמצא רשע זה מתלוצץ ברבבות ישראל וגדוליהם, אבות בתי דין וגאוני ארץ, אנושה מכתו וחייב נדוי, דהרי אפי' האומר הני רבנן חייב נדוי, ובגדרים דף נ' ההיא איתתא דאמרה לרב יהודא שמואל רבך וכו' שמתה פקעה ומתה וכו', וזה מבזה גאוני עולם קדושים אשר בארץ ואשר חיים עוד הנה ה"ו, ועוד שכתבו הפוסקים מי שממעט ואינו עושה הכבוד הנהוג לרב חייב נדוי ועמ"ש"כ הגמ"י וכו', ומכ"ש איש זה שפער פיו שכל האומרים פיוט זה הם טפשים ועוסקים בהבלים פשיטא טובא דחייב נדוי, ולא עוד אלא יש לענשו קנס לעניים לפי ערכו ולהודיעו גודל עונו וישוב אל ה' וירחמנו, ואין בזה שום ספק דבר נח"ש הוא:

ולמען תדע ידיד נפשי אגיד את הרשום כי יש כמה פירושים בפיוט זה, מהם נדפסו ומהם בכת"י, ועוד שמעתי ממגידי אמת שגאון מופלא בדורו עשה למעלה מעשרה פירושים בפיוט זה בפרד"ס פירושים נחמדים ומתוקים, ואין ספק כי לא דבר ריק הוא, וכאשר נודע תוקף גדולת פיוטי אשכנז המיוסדים על החכמה האמתית כאשר דיבר בקדשו רבינו האר"י זצ"ל, וכתבו משם רבינו מהר"א מגרמזא בעל הרקח זצ"ל כי כל עניני פיוטיהם ודקדוקיהם קבלה איש מפי איש ורב מרב וכו' וכו', כלל העולה דנידוי שנדו לאיש הנזכר בשאלה נדוי, וצריך התרה כשיתודה וישאל מחילה וימין מקרבת להקל מעליו, ורב המקום, לפניו ילך דבר, להוכיחו בטוב טעם ולשון רכה תסבור יסבור ולא ידע אשר חטא על הנפש ושב ורפא לו.

דרושים נחמדים ממהר"ם שיף שבסוף מס' חולין

ישראל תיקנו במצרים קלקול הדורות העוברים דור המבול והפלגה, ועיין עשרה מאמרות החומר לחמר, וחטא אדם הראשון, אשר זה טעם ובני ישראל פרו וישרצו כו' ששה בכרס אחת לאיזה טעם היה זה הנס, רק שהוכרחו מקודם לתקן הס' ריבוא נשמות שנתקלקלו באדם הראשון כנודע, ואח"כ מתו בג' ימי אפילה אף שתיקנו חטא הקודם עכ"ז הוצרכו נשמות חדשות ליכנס לא"י. וזהו ודור רביעי ישובו הנה ע"ד הן כל אלה יפעל כו'.

והנה ישראל מן הדין היו ראויין להיות במצרים ת' שנה, רק ע"י קושי השיעבוד (נתנו מלאכת נשים לאנשים ואנשים לנשים יגע תלמיד ותיק ברד"ו שנים כו'), וזה הוא טעם תבן תבן אין נתן לעבדיך כו' ומאז באתי כו' הרע לעם הזה כו', הכל היה מוכרח למהר הפדות, וזהו וכאשר יענו אותנו כן ירבה כו' ר"ל כל מה שהם היו נותנין לב לענות בפרך א"כ היה מוכרח מהירת הפדות. וע"כ היה צריך מקודם זיכרון הנשמות של ס' רבוא - זהו כן ירבה, וע"י עבודת הפרך בחימר שיברו החומר והגוף ולזכות הנשמה כו', וזהו ענין שאמרו רבותינו ז"ל בזכות נשים צדקניות שבאותו הדור נגאלו (כסוטה דף ט' ע"ש), שהולידו והצמיחו כו', כי זה הענין גרם הגאולה, וזהו שאמר משה רבנו ע"ה בתפלתו ויחל כו' בכח גדול וביד חזקה קודם הזמן. וא"כ עדיין לא שיברו כל כוחות הקליפות ועדיין דבוק בהן.

הסדר אצל החת"ס

מהקדמה של הגדת חתם סופר וחתן סופר. הנהגת החת"ס. חסל סדור פסח וברכה אחרונה על היין, ואז צוה להנשים שילכו לישן מלבד הילדות הצעירות כאשר יבא לפנינו, ואז סיים הפיוטים וביאר הפיוטי'... והג' פיוטים אדיר יבנה ביתו ואחד מי יודע וחד גדיא תרגמו לפניו הילדות הצעירות בל' אשכנז והי' אומר טעם מנהג זה כדי שיעורו הילדים עד לבסוף [וסיפרו שהגם שדרכו בקודש בפרט לעת זקנתו לומר הכל בחשאי בהתלהבות פנימיי בדרך נפלא עד מאוד, בכ"ז בב' לילות של הסדר הי' קורא ההגדה בקול חוצב להבות אש עד מאוד עד שקולו נשמע בחוצות מביתו והלאה הרבה מאוד] ובין שנים לשלש שעות אחר חצות השלים הסדר ולמד עם התלמידים שיר השירים עפ"י פי' רש"י, אך היה אומר איזו סנסנים דרוש... וכראות התלמידים כי הוא נרדם אזי סרו ממנו וישן עד אור הבוקר על המטה של הסיבה, ובשעה ששית אחר חצות כבר בא לביהמ"ד לתפלת שחרית ומוסף.